

צהר - (אהל ברוך) דבורקס, אליקום בן ישעיהו אריה ליב (עורך) עמוד מס': 313 הודפס ע"י אוצר החכמה

חמן טהרה לחרומה, ואלא דקמ"ל נמי כדנחפרש צגמ'.

וְלִבְאֻרָּה דְּבָרֵי רַבּוּ כֵּלָן, אִין זֶה כְּשִׁיטָתוֹ הַצְּרוּרָה, כְּדַמְצָאָר צְבֹאָר הַגֵּר"א
או"ח סי' רס"א, צדין ביאת השמש לחרומה, דאין
זֶה דִּין דְּלֹאֲהֵ"כ, אלא דין צפ"ע דוצא השמש,
ובזה מה דנמצא צבוגין דהיינו ביאת שמשו ולא
ביאת אורו, וכאן נקט רבנו דזה זמן לאה"כ,
ומהו הרי כן גם לשון הצריחא וסימן לדבר
לאה"כ, וכדמצינא צבאור הגר"א שם דסחמא כר'
יוסי דלילה לאה"כ, ויצא צס"ד להלן אות יג
יד, ויש לעיין צמס"כ דלא מצינו שיעור ז"ה
צמורה כלל רק צמורה נואם כי אין זה לשונו
צמס דרבנו ז"ל, דמצינו נמי צבא השמש מועד
לאחר צמס, וכן עד צבא השמש וצבא השמש
חשיצנו ועוד, ואפשר דצמורה כתיב נמי וטהר,
דהיינו וטהר יומא, כצאור הגר"א שם, דהיינו
מיד עם ביאת השמש, ויצא צאות יז צעה"י.

— א —

בס' אהבת חסד, למרן בעל הח"ח זיע"א, פ"ח
בנתיב החסד סק"א, צמ"ע דהשצח העצוט
צכסות לילה צבא השמש, כי דנראה דאף דהלכה
כר' יהודה לחומרא, דתיכף אחר שקיעה הו' ספק
ביאת השמש, מ"מ א"צ להשיב עד לאה"כ,
מדכתיב ושכב צשלמח, וקודם להכא לאו זמן
שכיבה הוא, כדמשמע צברכות דף ב: ע"ש, ויש
לחמוה טוצא על מרן ז"ל דנקט הכי צפשיטות,
דזמן ק"ש דלאה"כ זה גם אליבא דר' יהודה מדין
ודאי, וצביה"ש צודאי דלא יצא דלאו זמן שכיבה,
וכבר נמצא מדברי הירושלמי ומוצא צפוסקים
וכמפורש צראצ"ד וצרצ"א צבוגין, דצקרא
צביה"ש חשיב ספק קרא, דלר' יהודה כבר צספק
לילה, ורק צספק חייב לחזור לקרותה, וכן מצא
צגמ', דא"ל ר' יהודה והלא כהנים מצעו"י הם
טובלים כו' אלא אציה"ש דר' יוסי קא אמינא
ע"ש, והרי דרק מצעו"י לפני מחילת ציה"ש לאו
זמן שכיבה, ואח"כ שייך צשכיבה, ולר' יהודה
לאחר שקיעה לבד דזה כבר ציה"ש דידיה שפיר
חשיב זמן שכיבה [וע"ש צמו' וראשונים], וכבר

ולפני צ"ה זה ספק צביה"ש, וכן מפורש צרצ"א
 צבוגין דקרא צביה"ש שהוא ספק יום ולילה חזר
 וקורא דהו"ל צספק קרא, והביא להירושלמי
 ע"ש, וכן לשון הצראצ"ד צמס דעים סי' קיח
 ע"ש, והרי דפשיטא להו דתליא צדין לילה לר'
 יהודה ור"י.

וביותר נראה ד"ל דגם כל זמנה צסודה דין
לילה, ואך דנמשך קצת אחר עה"ש עד
הנה"ח, דאכתי פתיך ציה משס לילה, ואף דכבר
יום לכל דיני הצורה, שייך להמשך דין לילה לק"ש
משום דין וצשכך, וכן נוטה לשון הצראצ"א שם
וצ"ע, ויש לצאר כן גם צצרי הצמס, ונראה
ד"ל גם להנך חנאי דזה מצעו"י, דזה ג"כ קיום
דין לילה, דהחללת חיוצס סמוך ללילה דכ"א
צמנו, וקרא דוצשכך אהני דא"צ דמעשה
הקריאה יהיה צמוך זמן לילה צמס דכה"ח, אלא
דסגי צכל אציה גמר דהיום [וצרצ"א צסס ר"ה
גאון דלר"א דמשקדש היום כו' דס"ל ביאת
שמשו, וע"ש צכל דצריז ז"ל], והחללת זמן
דמשחיך יומר ללילה, אצל כל זה צסוד דין קיום
מצות ק"ש של לילה, ואף אי מקדים צמעשה
מצות הקריאה צהנך זמני, מחקיים צה דין קיום
וחיוצ ק"ש דלילה, ועוד י"ל צכל זה, והקצ"ה יאר
עינינו.

— ב —

ורבנו הגר"א צשנות אליהו, מצא הא דמשעה
שהכהנים כו', דהא דלא קמי לאה"כ,
משום דלא מצינו שיעור לאה"כ צמורה, רק אצל
חרומה כתיב וצא השמש וטהר שהוא זמן
לאה"כ, ולכן חלה צמן חרומה ע"ש, ואף דדרך
רבנו ז"ל לפעמים לצאר המשנה כפשוטה ודלא
כהגמ', נראה דכאן דצריז ז"ל גם לדנחפרש
צגמ' דאגצ אורחי' קמ"ל דכפרה לא מעכצא,
דמאד צ"צ דמהיכ"ח דהחנא צא לצאר זמן
קריאת שמע, ונקט זמן מצוה אחרת לגמרי
לאשמעינן אציה חידוש [ומה גם דזה כבר
מפורש צמשניות וכמצינא צמו'], ולזה צריך
לדברי רבנו ז"ל, דזה מקור זמן לאה"כ צמורה,
ואך דאכתי יומר פשוט לפרש הזמן ולא לחלוקה

נחבאר דדברי רבנו יונה דשקיעה לא חשיב זמן שכינה, הכוונה על שקיעה ראשונה לשיטתיה דיוס גמור הוא וכנ"ל.

ול"א עוד אלא אף אם ננקוט בדברי מרן ז"ל, דזמן שכינה זה רק בלילה"כ, נראה ד"ל דזה רק בק"ש דמלכות דוקא בזמן שכינה, אבל בהשגת העצות דאמרה תורה עד בוא השמש תשיבנו לו, אף דזה משום ושכב בשלמחו, אכתי שפיר י"ל לר' יהודה, דהקפידה תורה בדוקא להחזיר כבוא השמש, ולא לעכבו עד זמן שכינה ממש, ובעיקר לכיון דלהדיא כתוב בתורה כבוא השמש, והרי לר' יהודה, כל בוא השמש בתורה, מיד עם שקיעת החמה, עכ"פ ספק ביאת השמש ודאי חשיב, וא"כ אין לחדש מקרא דושכב דבוא השמש לבוא דוקא, ולא דמי לזמן ק"ש, דלא נזכר בתורה כלל יום ולילה וכמו"ש הרשב"א דכתוב רק בשכבך ובקומך, ומיהו יש לדון בזה, דלשון הרמב"ם צהלכות מלוא ולוא צרמזי המלכות ובפ"ג ה"ה, דמלוא להחזיר לו העצות צעה שהוא צריך לו, והרי דקבע הרמב"ם מהות המלוא לא בשם יום ולילה אלא בשעה שצריך לו, ואין כאן ב' מלואות בהשגת כמות יום ולילה, אבל נראה דמ"מ הרי מבואר בגמ' צ"מ קיד:, עד בוא השמש תשיבנו זו כמות יום, השב חשיב כו' כבוא השמש זו כמות לילה, וכן לשון הרמב"ם שם, עבר ולא השיב כלי היום וכלי הלילה כו' עד בוא השמש תשיבנו לו כו' ע"ש ובלח"מ שם, והרי דשפיר יש כאן דין בוא השמש, ונראה דיסוד הדברים, דאין זה כמלואות הנוהגות ביום או בלילה מחמת דין יום ולילה, ושורש וגדר המלוא להחזיר העצות צעה שהוא צריך לו, ואך דנפועל נקבע ההלכה בגדרי יום ולילה, וכמבואר בגמ' שם כנ"ל, וכדהדיא הרמב"ם לקרא דעד בוא השמש כו' וכש"נ.

ועב"פ נראה דק"ש שאני דלא נזכר כלל בתורה יום ולילה, וכדיבאר הרשב"א דמשו"ה יולאים בשעה"ד אחר עה"ש, ומאינו נמי כעין זה במלואות צינית, דלא נזכר בתורה רק וראיתם אותם, וכמבואר במרדכי פ"ב דמגילה, מובא ברמ"א סי' יח, דמשו"ה מנצח עליו מזמן עה"ש, וע"ש במ"א דה"ה בערב עד ל"ה, ובהגהות רעק"א

שם דמשום דתלי בנראה ולא ביום ע"ש, וכ"כ במשנ"ב שם והדיא שכן פסק בדה"ח ע"ש, ולסברתם ז"ל יש לדון בזה, דגם לשיטת הגאונים ז"ל צדין ביה"ש, נמשך זמן וראיתם עד ביאת כל האור [וכפי' הגר"א צביאח אורו כדיבאר צס"ד] בסוף ד' מילין, וצ"ע בזה, ומיהו ודאי דפשוט הגמ' דהחיוצ בכמות יום, וממעטין מוראיתם לכמות לילה, ומאד מתמיה לומר דאין זה בגדרי יום ולילה, וצ"ע בדברי רבותנו המ"א והגרע"א ז"ל בזה, וע"ש במ"ב בשם מטה אפרים, וצנאור הגר"א מכריע בהשו"ע שם, וסברת המרדכי משמע דהא דמדרבנן לכתחילה בנה"ח, דאין זה רק גזירה לפי שאין הכל בקיטין צעה"ש, כדפירש"י מגילה כ. ד"ה וכולן כו', אלא זה גדר מדרבנן, דזה יותר עיקרו של יום [ועמש"כ בזה להלן אות יח], וגם גדר עה"ש דכבר מאיר וצא אור השמש, ולזה צריך מדרבנן בנה"ח דכבר השמש על הארץ, וצ"ע דיסוד ההלכה משום וראיתם אותם, אין כאן לכתחילה דנה"ח, אבל גם לסברת המרדכי ז"ל, אין זה מפקיע עיקר דין יום ולילה, ועכ"פ אף לדברי רבותנו המ"א והגרע"א יע"א, חלוק טובא מלוא השגת העצות דבהדיא קצעה תורה לזמן בוא השמש וכש"נ.

וצר"א דגם לסברת מרן צעל הח"ח ז"ל, מסתמא צריך להחזיר העצות דכמות לילה, באופן דבתחילת צאה"כ כבר יהיה אצלו, ונראה דאף להראשונים דס"ל במלואות תשיבנו וכו"ב, דאין החיוצ על האדם אלא בבוא זמן החיוצ בפועל [ע"ן משו"ב הר"ן סי' עג מל"ח בזה"ש פסחים ד: ומובא בש"ש ש"א ואכמ"ל], ד"ל דזה רק במלואות וחוצת האדם למקום, אבל במלואות אשר יסודם וקיומם חיוצ האדם לחצירו, ומה גם בחיוצ השגת העצות להעני לצורך שכינתו, ל"ש כ"כ דהמלוא חלה עליו רק בהגעת זמן החיוצ בפועל בלילה"כ, ואלא דהחיוצ רמיא על המחזיק בעצות שיהא כבר מוחזר לו בתחילת ל"ה, אבל הנראה עיקר לע"ד דשפיר תליא צר' יהודה ור' יוסף, ולר' יהודה מיד עם שקיעת החמה זה בספיקא דאורייתא דחיוצ דהשגת כבוא השמש וכש"נ, והקצ"ה יאר עינינו.

ועוד י"ל צה, לסבת רצו הגר"א ז"ל דין וצא
השמש וטהר, דלר' יהודה היינו כפשוטו
ציאת גוף השמש דלזו כבר טהור צדאי, דא"כ
ה"נ צו"א השמש דהשבת העצום, לר' יהודה מדין
ודאי מחויב להשיב בתחילת השקיעה, וחמור יותר
מכל דין לילה לר' יהודה דרק מספק חשיב לילה,
ואלא דל"ע וצירור בדעת רצו ז"ל, בכל דין ציאת
השמש שבתורה, וצו"א קצת צעה"י להלן נאות
[י].

ועוד צאהבת חסד שס ס"ב, בחיוב השבת כסות
לילה עד הצוקר, דנראה דצעינונו, הוא עד
זמן שדרכן של רוב צנ"א לקום כו', וצנח"ב סק"ו
שס, דאף דמשעלה ע"ה קי"ל צכה"ח דלאו
לילה, מ"מ כאן תלתא התורה בשכיבה, וכדקי"ל
דאסור לקרות ק"ש דשחרית עד שיראה את
חצירו כו', ואולי זמנו עד נץ החמה כו' דצאנוס
ינא בק"ש דלילה עד נה"ח דעדיין זמן שכיבה כו'
ע"ס, וזה מצו"א גם למה דנמצא צעניותנו,
דשפיר י"ל דכיון דכתיב ושכב, נמשך זמנו אחר
ע"ה דפתח ציה דין לילה מקרא דושכב בשלמנו,
ואף דמפורש צתורה כצו"א השמש, זה רק בתחילת
הלילה [ועיין מש"כ צאה"ח שס ע"פ הירושלמי],
ומ"מ יל"ע קצת מכיון דגילתה תורה דיש כאן
דין לילה ול"ע.

שיטת רש"י ושיטת התו' בבאור השמועה
דביאת שמשו וביאת אורו

— ד —

בגמ' ב שס, וצא השמש וטהר, ציאת שמשו
מעכצתו מלאכול צתומה ואין כפרתו
מעכצתו כו', וממאי דהאי כו' וטהר טהר יומא,
דילמא כו' טהר גברא, ופירש"י שיאור השמש
ציוס השמיני וטהר האיש עצמו צהצת
קרצנותיו, אמר רבה צ"ב שילא, א"כ לימא קרא
וטהר, וצתו' וצמאור ורש"א הרצו לתמוה על
פירש"י ז"ל, ונראה דיקוד פירש"י מה דמתפרש
ציותר צלשון הגמ', דצתחילת הסוגיא מקשינן,
מכדי כהנים אימא קא אכלי תרומה צנ"ה,

ומצו"א דנקטינן צפשיטות לזמן דל"ה, וכן
אליצא דאמת התנא משמיענו זמן ק"ש משעה
שהכהנים כו', וצהצת דאכילת תרומה פשוט לן
צה צנ"ה [עכ"פ צתומאה דל"ס לכפרה],
ומתרינין דקמ"ל דכפרה לא מעכצא, ולזה הציאו
דצתניא וצא השמש ציאת שמשו מעכצתו כו'
ואין כפרתו מעכצתו, וזה כל חידוש הצרייתא
דנרמו גם צמשנה, וא"כ לא מתפרש כ"כ המשך
הסוגיא כפי' התו' ושאר ראשונים, דדילמא ציאת
אורו היינו תחילת השקיעה, דזה היה פשוט
מתחילה לזמן דל"ה, ולא לזה הציאו לצרייתא,
וכן גם לא מצו"א הא דתירצו צגמ', א"כ לימא
קרא וטהר, ושאלת התו' גדולה, דצתמה
מקומות צתורה כתיב וטהר ע"ס, ופירש"י
מתפרש שפיר, דאחרי שאמרו דקמ"ל דכפרה
לא מעכצא, והציאו לזה לצרייתא—דנלמד מוצא
השמש ציאת שמשו כו', שפיר מקשינן דילמא
וטהר גברא צהצת קרצנותיו וכפרה מעכצא,
וכמו כן מצו"א היטב צפשיטות תירוצ הגמ'
דא"כ לימא קרא וטהר, דצכ"מ דכתיב וטהר
היינו דע"י זה וטהר, אצל אס וטהר היינו
דהצצא צריך לטהר עצמו צהצת כפרתו, וא"כ
דזה לשון צו"י ימא קרא וטהר וכפירש"י.

ונראה עוד דפירש"י מוכרח לגירסתו, דזה
גירסת רש"י והתו' [היפוך גי']

הגאונים], ציאת שמשו וטהר יומא ציאת אורו
וטהר גברא, דלא שייך לפרש כפי' התו', דציאת
שמשו זה אחרי ציאת אורו, אלא לדעת ר"ת
דציאת השמש ממש היינו צסוף שקיעתה צעוצי
הרקיע, אשר כבר הרצו לתמוה צה, וכ"ה
צצאור הגר"א רס"א דפי' התו' דציאת אורו
קודם תמוה מאד ע"ס, וציותר דזה הזמן
שלעינינו רואים שקיעת גוף השמש, ולר"ת עצמו
זה נקרא שקיעת החמה, וכהגמ' וצחים נו. דס
נפסל צשקיעת החמה, וצפסחים לג: משקיעת
החמה עד לנ"ה כ, וכמצו"א צתו' שס, וצפשוטו
דעת רש"י כהגאונים דמשמשקע החמה זה
שקיעת גוף החמה, ול"ס כלל כפי' התו', ולזה
מוכרח פירש"י דציאת שמשו זה כפשוטו ככל
דין לילה, וציאת אורו היינו שיאור היום ציוס

דקובע תחילת היום, דמאיר וצא וזה ההתחלה
ליציאת השמש וכהירושלמי וכש"ג.

— ה —

בגמ' שם, צמערצא כו' צעו לה [ולכאז' לפירש"י
להצד דציאת אורו, אין שום דין דהערב
שמש, ויועיל טבילה גס צערב [אולי רק צערב
דאחר יום דנטמא], ולמחר צציאת אורו יטהר
צקרנן, ול"ד להא דוהיה לפנות ערב ירחץ במים
וכצא השמש כו', דחמן זה ציאת השמש ללילה,
ואולי נלמד מחמן לטבילה מצעו"י], והדר פשטו
מצרייתא סימן לדבר צאה"כ, וקשה מאד לפירש"י
כשאלת המאור והרצצ"א, דגס צמשנתינו הרי
מפורש דאכולין תרומה צלילה, וצע"כ דאין
כפרתן מעכצתן, ועמהרש"א דעמד צמוד"ה
דילמא, דלא הקשו זה [וצמו' הרא"ש הקשה כן],
ורק דתפשוט ממתניתין דנגעים ע"ש, ונראה
דלפירש"י יל"פ יסוד האיציאת, אי וטהר היינו
טהרת הגצרא צקרנן, או וטהר יומא דהיינו
צאה"כ, ולזה צמערצא דלא נחמי כגמ' דידן
דקמ"ל דכפרה לא מעכצא, י"ל כמבאר צהמאור
וצרשצ"א, דהמשנה מיירי צטמאין דאין מחוסרי
כפרה, ואלא דדחו דא"כ לא נפשוט נמי מצרייתא
ע"ש, אצל י"ל דצמשנה לא נפרש זמן דאכילת
תרומה, ואפשר דזה צתחילת ציאת השמש, ולא
צגמר ציאתו כפירש"י דהיינו צאה"כ, ואכתי וטהר
קאי אגצרא, והמשנה קאי צלאו מחוסרי כפרה,
ולזה פשטו מצרייתא דקחני צאת הכוכבים, דהיינו
וטהר יומא דנטהר לגמרי וכבר יצאו הכוכבים,
ומעמה אין שום קרא דנימא דכפרה מעכצא
צאכילת תרומה, ומבאר הא דהתו' לא הקשו כן,
דצאו לדחות יסוד פירש"י דיל"פ דזמן צאה"כ
חלו צפשט דוטהר וכמש"ג.

ובידיהו צפירש"י ענמו ד"ה משעת צ"ה, שהוא
גמר ציאת השמש כדליף לקמן ע"ש,
ומבאר דזה נכלל צוצא השמש שהוא גמר ציאתו,
ונראה דלא מפרש דוטהר מוסיף על וצא השמש
דהיינו צ"ה, דלשון הגמ' משמע דהכל נכלל צוצא
השמש, וכמבאר צהשגות הראצ"ד על המאור

השמיני, וצמו' הקשו דליפרוך אהיה צהערל
שהעריצ שמשו אכול צתרומה כו' ע"ש,
ולפירש"י כיון דזה נמחדש צמשנתינו, שיך
צסוגין לצאר דוטהר יומא ולא וטהר גצרא,
ואדרבה דלפי' התו' ושאר ראשונים, לכאורה
שיך יותר לשמעתא דצין השמשות דפ"צ דשבת,
דכל הסוגיא שם קאי נמי צדין זמן אכילת
תרומה, וחמן שיך לפרש ולקבוע זמן דציאת
השמש לתרומה, צאופן דפירש"י מדוקדק
ומבאר צלישנא דהגמ'.

ושאלת הגמ' מחפרש לפירש"י, דציאת שמשו
לעולם מתפרש על שקיעת השמש,
כמו כי צא השמש או השמש צאה, ועין
צרשצ"א דהיינו דהשמש צא אל מקומה ע"ש,
דהוריחה צלשון מוציא חמה ממקומה, והשמש
יצא על הארץ, וצשקיעתה צאה אל מקומה,
וציאת אורו היינו שהאור הגיע, כמו הצוקר אור,
וצהמאור וצרשצ"א הציאו לכדכתיב כי צא אורן
ע"ש, וצתצו"ש צצכור שור צסוגין, הציא להגמ'
סוטה לג:, דפליגי ר"י ור"א צקרא דאחרי דרך
מבוא השמש, אם פירשו זריחת השמש או
שקיעתה, וכ"ה צירושלמי צ"מ פ' המקבל, דצא
השמש לפעמים שקיעה ולפעמים זריחה, וכבר
עמדו צזה צעמודי אור סי' ה' וצאהצת חסד
פ"ח סק"ו ליישב צזה שיטת רש"י צסוגין, וי"ל
עוד כהגמ' פסחים ב, ויקרא אלקים לאור יום,
למאיר וצא קראו יום, וזה ציאת אורו, וללילה
ל"א למחשיך וצא כמבאר צפסחים שם [ואף
שא"י מקנת הגמ' מ"מ שיך האי לישנא],
והלילה צאה עם ציאת השמש, ולר' יוסי צצאה"כ
חשיב ציאת שמשו, וכפירש"י צסוגין ב ד"ה
משעת צאה"כ, שהוא גמר ציאת השמש,
ומשא"כ תחילת היום זה צעלות השחר,
וכדמבאר צירושלמי ריש צרכות דחלוק היום
מהלילה, דעם תחילת ציאת האור צבר יום הוא,
דכתיב הצקר אור החורה קראה לצקר אור,
וינלפינה מן ד"א שרי מלכא נפיק כו' ע"ש,
ומוצא צרשצ"א ותו' הרא"ש, והדברים מאירים
צלשון הגמ' לפירש"י, דציאת השמש זה מה
דקובע לשם ודין לילה, וציאת האור זה מה

ע"ש, וטהר יומא זה רק לאפוקי מוטהר גזרא, ורש"י פי' צד"ה אדרי, נחפנה העולם מן השמש, וזה ש"ך גם בחילת השקיעה, ושמעתי כצרייתא דצ"ה נקטו כר' יוסי, אבל שאלת הגמ' גם לר' יהודה, ולפירש"י הא דכתיב וטהר, אף ידיעין כבר מוצא השמש דהיינו גמר ביאתו, י"ל דצא לאפוקי ביאת אורו דיוס הצא, וכדנפרש בגמ' דלא כתיב וטהר, ועכ"פ לא מוכח מצרייתא יותר ממשנתנו [וצריטצ"א מגילה כ:], צהא דוכ"ת מדמערבא שמשא לילה, דמשמע משקיעת החמה, ודלא כפירש"י בפסחים מ"ז ערבא שמשא מחלות, דל"ה ס"ד כלל ע"ש, ואולי זה ש"ך לפירש"י דביאת שמשו היינו צ"ה, וביאת אורו זה היום הצא, ול"ה נדון על שקיעה"ת, אבל ברש"י בסוגין ד"ה דמחשבי, מפרש משקיעה"ת, וזה הפשט הצרור וא"צ לפניו, וגם לא מצואר מה דהציא הריטצ"א מפירש"י פסחים, ואולי ט"ס].

וי"ל בצררת רש"י, דמ"מ וטהר יומא כפירש"י נחפנה העולם מהשמש, ש"ך נחפנה לגמרי דכבר יצאו הכוכבים, וילפינן מצרייתא דצ"ה דוטהר לאו טהר גזרא וכנ"ל, ורש"י בסוגין מפרש דצרי הגמ' דפשטו דכפרה לא מעכבא, אבל הא דלא הוכחו מהמשנה, י"ל כנ"ל דצרייתא דקתני צ"ה ידיעין לוטהר יומא ולא גזרא, והא דלא פשטו ממשנה דנגעים העריצ שמשו אוכל בתרומה כשאלת התו' [וצפירש"י צ"ה ית. ד"ה ולד הטומאה כדחנן כר' העריצ שמשו אוכל בקדשים ע"ש, ולפ"ז המשנה לא מיירי במחוסרי כפרה, אבל מסתמא דט"ס הוא וככל הסוגיא ביצמות עג, וכבר הגיה הרש"ש שם], י"ל דתמן תנן נמלאו ג' טהרות במזורע וביולדת, ולא תניין לכל מחוסרי כפרה כוז חזה, וע"ש בר"ש ורא"ש ואלהיו רבא, וי"ל דשאי מזורע שכבר נטהר בטהרת המזורע מלפני הצאת קרבנותיו, וכן יולדת היא טבולת יום ארוך וכבר נטהרה, ולזה לא מעכבא כפרה דקרנן, ותמן לא אמרה תורה וצא השמש אלא סתם וטהר, ואין להוכיח מהך משנה לכל מחוסרי כפרה, דאמרה תורה וצא השמש דהיינו

ביאת אורו וטהר גזרא, ומיהו הו"מ לפשטו ממשנה דפ"ק דכלים דפסיק ותני מחוסר כפורים אסור בקודש ומוחר בתרומה, אלא דג"כ י"ל דהיינו במזורע ויולדת כמשנה דנגעים [וגם במשנה דכלים לא מפורש העריצ שמשו, ואכתי לא ידיעין ביאת שמשו דתרומה, ולחומר הקושיא י"ל דגם יל"פ ביאת אורו דהיום הצא, אף אי וטהר היינו דטהור ע"י ביאת אורו צלי קרבן, וכמו כמה מקומות במורה כמצואר צמ'], ואכתי נימא ויטהר גזרא בקרבן, וזהו שפשטו מצרייתא דצ"ה דהיינו וטהר יומא וכנ"ל, ורש"י הוכרח לכל זה, כדנמצא דפשטות רהיטת הסוגיא מורה כפירושו [וגם הא דקמ"ל דכפרה לא מעכבא, וצמוד"ה והא, צארו דכן דרך המשניות ע"ש, אבל יל"ע דלכאור' לא מצינו צה"ג דהגמ' מציאה גם הוכחה לזה דתניא וצא השמש כו', אחרי שזה משנה ערוכה, ומשמע שיש קצת חידוש], וגם דמוכרח כן לגירסתנו צמ' וכמש"נ צס"ד.

— 1 —

ודתו' דחו לפירש"י, ומפרשי דביאת אורו היינו תחילת שקיעת החמה, ועדיין יש שהות דחמש מילין עד צאה"כ, ואח"כ זה ביאת שמשו וטהר יומא דהיינו צאה"כ, וכן פירשו הרשב"א והריטצ"א לגירסתם כג' הגאונים, וכ"ה צמ' הרא"ש כפי' התו' צס"ר רשב"ס, ומסיים דצערון פי' כרשב"ס אך שמהפך הגירסא ע"ש, וג"י הערוך זו גירסת הגאונים, ולכאורה צפשוטו דוצא השמש זה דין לילה, וכמצואר צצרייתא דסימן לדבר צאה"כ וכו', ואע"פ שאין ראיה כו' עד צאה"כ, והרי דהתנא מוכיח לעיקר דין לילה, והמשך הצרייתא וכ"ת מ"ז ערבא שימשא ליליא כו', ולהתו' י"ל [וביותר להרשב"א כג' הגאונים] דהיינו תחילת השקיעה [וכמו"ש התו' דיל"פ העריצ שמשו דהמשנה צנגעים לתחילת השקיעה], וע"ז מוכיח הצרייתא דלילה צאה"כ, ואם וצא השמש זה תחילת השקיעה,

נלמד דזה דין לילה, ולהמסקנא זאה"כ זה דין לילה דכה"ת.

ובמידהו צרשנ"א ותו' הרא"ש הביאו בשם רב האי גאון, דר"א דס"ל משעה שקידש היום בע"ש, ס"ל דוצא השמש ציאת שמשו, וזה הזמן דראוי לחוספת שבת ע"ש, ומצוה להדיא דציאת שמשו זה דין מיוחד בתרומה, אף דזה יום גמור לכל דיני התורה, וספיקת הגמ' אם וצא השמש דתרומה, היינו לילה דכה"ת, או דזה תחילת השקיעה דיום גמור הוא [ורק דס נפסל כדציאר ר"ת] ואך טהור לתרומה, ופשטינ דהיינו ז"ה לילה דכל התורה, ופשיטת הגמ' לא תליא בפלוגמת ר"י ור' יוסי צין השמשות, וכדציארו התו' ושאר ראשונים בשמעתא דציה"ש וצ"מ, דלכו"ע לילה צ"ה, ופליגי בשיעור כוכבים צינונים, וצ"ע לפ"ו צברייתא דמוכיח לצ"ה לדין לילה לכל התורה, וצ"ל דתנא דצרייתא פשיטא ליה דציאת שמשו [לג' התו'] ולא תחילת השקיעה, והא דוכ"ת מצי ערבא שימשא כו' היינו תחילת השקיעה השניה, ואלא דצ"ע לפ"ו הא דמוכיח מצ"ה, דהרי כל ספיקא דציה"ש מהשקיעה השניה ציארו התו' דהיינו אם כבר חשיב צ"ה, וצ"ל דתנא דצרייתא ס"ל כר' יוסי, דס"ל דצ"ה זה רק בסוף שקיעה שניה, וזה דקאמר וכ"ת מצי ערבא שימשא כו', היינו דאולי בתחילת שקיעה שניה כבר לילה לפני צ"ה, ופשיט דלריך צ"ה ממש דהיינו סוף שקיעה שניה, ונראה לפרש כן גם בדברי התו' כדמתבאר מדברי תו' הרא"ש, ומרווח יותר דלא נצטרך דהגמ' כאן וצמערבא דנו צדין יום ולילה דכל התורה, ואף דלכא' פשטות הצרייתא דצאה"כ דהנדון צלילה דכה"ת, וכן משנתינו דתלינן זמן ק"ש בערבין זמן אכילת תרומה, משמע דוצא השמש דתרומה זה דין לילה דכה"ת, אבל נראה בפשטות דזה גופי' שאלת הגמ', דמנלן דוצא השמש זה דין לילה דילמא ציאת אורו [או כג' שמשו], והמסקנא בסוגין דוצא השמש דתרומה זה לילה דכה"ת וזה גם הפשט צברייתא, ותו' ל"צ לבאר צה בשמעתא דציה"ש צפ"צ דשבת דכבר נתפרש.

שיבת הגאונים, ובכללם שיבת רב האי גאון, בהא דביאת שמשו ואורו, וברין ביה"ש דכה"ת

— ז —

והגאונים ז"ל גירסתם כאמור, וכמוצא בערוך ובהמאור ורשנ"א וריטצ"א, וממאי דוצא השמש ציאת אורו, וטהר יומא ופי' זאה"כ, דילמא ציאת שמשו וטהר גברא משקיעת החמה, ומסקנא דציאת אורו, והרשנ"א והריטצ"א וכן בתו' הרא"ש כנ"ל, ציארו גירסת הגאונים, דציאת שמשו היינו תחילת השקיעה, וציאת אורו לאחר כשיעור ארבע או חמש מילין ע"ש, ונראה ברור דמה שציארו דעד ארבע מילין זה סוף השקיעה, אין זה מדברי הגאונים, ובעל הערוך ובעל המאור הביאו לגירסת הגאונים, ולא הזכירו כלל לארבע או חמש מילין, וכ"ה ברב ניסים גאון ברש סוגין וז"ל, וצא השמש וטהר, תלה הדבר גם ציאת אור השמש, והיא שעת יציאה"כ, וכ"כ בקרוב לסוף סוגין, וצא השמש וטהר, על השמש הוא חוזר כו' כלומר שיתפנו פני הרקיע מאורו של יום ע"ש, וזה פי' הגאונים ז"ל, והרשנ"א בשבת בשמעתא דציה"ש, הביא למידוש זה דלילה דצ"ה ארבע מיל אחר שקיעה ראשונה, משמיה דר"ת צס' הישר, וכ' שהסכים לזה הרמב"ן, והרשנ"א הקשה ע"ז מהירושלמי פ"ק דברכות, דמשמע דבתחילת שקיעתה בעובי הרקיע הו' לילה והניח צו"ע, ולא הזכיר כלל שזה דעת הגאונים, והדברים ברורים דפירוש הגאונים וכגירסתם, דציאת שמשו זה שקיעת גוף השמש לעינינו, וציאת אורו היינו זאת הכוכבים, וכשיטתם הנרורה הידועה כמפורש בשו"ת מהר"ם אלשקר סי' לו ומוצא צש"ך יו"ד רסו סקי"א, ודעת רצנו נסים מפורש שם כשיטת רב שריירא ור"ה גאון, דשקיעת גוף החמה היא השקיעה דציה"ש, וזהו ציאת שמשו לפי' הגאונים, דהיינו ציאת גוף השמש, והרשנ"א ודעימיה פירשו גירסת הגאונים לסדרת ר"ת

בע"ש, ס"ל דוצא השמש ציאת שמשו, ור' יהושע דאמר משעה שהכהנים מטוהרים כו' ס"ל דציאת אורו ונזריך לצאר לפ"ו הא דר"י דמשעה שהכהנים כו', דהרי ר"א נמי ס"ל משעה שהכהנים ציאת שמשו, והמצואר דסתם משעה שהכהנים כו' מתפרש צ"ה, וגם פשטות הגמ' דהיה ידוע דאוכלין צ"ה, ור"א דס"ל ציאת שמשו זה מחודש, ונזריך לפרש דצרי דמשקידש היום כו', ומצואר הגמ' ג, דקשיא ר"א דצרייתא משעה שקידש, אר"א דמשנתינו דמשעה שהכהנים כו', וע"ש צמוד"ה קשיא, והיינו כנ"ל דסתם משעה שהכהנים לתרומה זה צ"ה], ומצאר הרשצ"א דא"כ אין פי' שקידש היום מעצמו אלא שראוי לקדש, שהוא זמן לתוספת מן החול להקודש, וכ"ה צמו' הרא"ש וכנ"ל.

ונראה ברור דצרי הרשצ"א ז"ל, דאין אלו דצרי רצנו האי בעצמו, דשיטתו ז"ל ברורה דתחילת השקיעה זה צ"ה"ש, וזה משקידש היום בע"ש, והרמב"ן צמח"א הציא ומחוק לסברת ר"ת דצין צ"ה"ש ולא"ה"כ, ומוסיף לצאר מדעתו הרחבה, דתחילת השקיעה אף דיום גמור הוא לכל דיני התורה, זה הזמן לתוספת שבת, דאין סברא שיוסיף בעוד השמש על הארץ עיי"ש"ה, וצ"ן סופ"כ דשבת וצפ' יו"כ צימא, הציא לדצרי הרמב"ן צה, ומאד מחמיה דכבר צאר כן רב האי גאון ז"ל, ואלא כמפורש בלשון הרשצ"א שם, דהרשצ"א מצאר כן דצרי רב האי, וזה עפ"מ דצאר הרשצ"א צ"ה הגאונים לסברת ר"ת וכמש"ג, וציאת שמשו היינו תחילת שקיעה ראשונה דעדיין יום, ולזה מצואר דקדש היום מדין תוספת, אצל למה דזכינו לדצרי רב שרירא ורב האי, בשקיעת החמה דצ"ה"ש, דהיינו תחילת שקיעת השמש עצמה, וכן מצואר בצאר הגר"א או"ח רס"א בצאר דצרי ר"ה גאון דמוצא במדכ"י פ"ד ברכות ע"ש, א"כ ממילא דצרי רב האי מפרשין ומצוארין בפשיטות, דמשקידש היום זה כפשוטו בתחילת צין השמשות כפי שיטת הגאונים, ולא ניחא ליה לרב האי לפרש דזה

צמן לילה דצ"ה, אצל אין זה שיטת הגאונים ז"ל, וצעני דגם מה שהציא צמו' הרא"ש צס רשצ"ס, היינו דהרשצ"ס העלה עיקר הפשט צגמ' דלא כפירש"י, ואלא דציאת שמשו היינו סוף השקיעה וציאת אורו תחילת השקיעה, והואיל והצמו' והרא"ש אזלי בשיטת ר"ת, לכן העמיקו דסוף השקיעה ארבע מיל, אצל לא מצינו צסו במקום צמו', וגם צמו' הרא"ש צצבת ושאר דוכחי, ליחס שיטת ר"ת לרשצ"ס ז"ל ונאפשר דסברת רשצ"ס דצ"ה דר' יוסי מופלג עד ד' מילין וכשיטת ראב"ן ואכמ"ל, ועכ"פ אין נראה כלל דרשצ"ס ס"ל דאציא צ' שקיעות כסברת ר"ת, ועיקר הדברים כמש"כ].

וברמב"ם תרומות פ"ו ה"ב אין הטמאים אוכלין בתרומה עד שיעריצו שמשן ויאלו ג' כוכבים, וזה כו' אחר שקיעת החמה, שנאמר וצא השמש וטהר, עד שיטהר הרקיע מן האור עכ"ל, ומצואר גירסתו כג' הגאונים, ואחרי דזכינו לדצרי הגאונים ושיטתם הצרורה, נראה דהדברים ברורים בלשון הרמב"ם הלכות שבת פ"ה ה"ד, משתשקע החמה כו' דהיינו גוף עגולת השמש, והרי הרמב"ם לא הזכיר לשעור ארבע או חמש מיל, ואם זה קובע לזמן צ"ה"ש צודאי שהיה לו לצאר זה, ומדע דבהלכות קדוש החודש ודאי דלשונות הרמב"ם שקיעת החמה זה גוף השמש, דבלשון החוכמים מה דמצאר הרמב"ם צה' קה"ח ודאי שהמכוון בגוף השמש, וצפי"ד ה"ו שם לשון שקיעת החמה צודאי שהכוונה גוף החמה בעצמה, וכל לשונות הרמב"ם שם זה צמלצ גוף עגולת השמש, וכן צפ"ג שם הלכה ז' ו' אחרי שתעלה השמש, ולזה גם בהלכה ו' שם דכ' סמוך לשקיעת החמה, וזה בלשון יום ולילה לכל התורה, ברור דכוונתו על שקיעת גוף החמה, והדברים מצוארים וברורים בדעת הרמב"ם כשיטת הגאונים צין צ"ה"ש, וצענין ציאת שמשו ואורו.

— ח —

והרשב"א הציא לפי רצנו האי גאון כנ"ל, דר"א דאמר משקידש היום

ר"מ דג"כ קודם לר' יהושע ע"ש, ולו"ד היה נראה דל"ש שיעורא בדוקא סמוך ממש לז"ה אלא בטעלה דקפדי לטבול לפני ז"ה, ומצארים היטב דברי ר"ה גאון בס"ד.

ברשב"א שם הקשה לפירש"י דר"א דאמר משקדש היום בע"ש היינו ז"ה"ש, א"כ דילמא שיעורא דעני קודם לר"א ע"ש, ונראה דהרשב"א לטעמי' דמפרש שם כשיטת ר"ת וכנ"ל, ולזה קשיא ליה דילמא שיעורא דעני קודם ז"ה"ש, דאולי זה בחילת השקיעה וכמבואר בדבריו ^{במקום} צתירונו שם, אבל לפשטות הדברים בפירש"י דלא נחת לשתי שקיעות, וא"כ בחילת ז"ה"ש היינו ביאת השמש וולפירש"י אין זה ביאת שמשו, דזה בסוף השקיעה, וכדפירש"י ב ד"ה משעת ז"ה], וממילא לא קשיא דנימא דשיעורא דעני קודם, דל"ש להקדים לפני בחילת ביאת השמש, דזה ממש מצעו"י וא"ש.

— ב —

וגראדה דגם להמבואר נדעת הגאונים ז"ל, דביאת שמשו בחילת ז"ה"ש, אין נדון השמועה אי ביאת שמשו חשיב לילה, ואלא הנדון במיוחד לענין תרומה, וכדמבאר מדברי רב האי, דר"א דאמר משקידש היום ס"ל ביאת שמשו כנ"ל, דפשוט דזה לא דין לילה לכה"ת, דלא מצינו צברייתא נשמעתא דז"ה"ש פ"ב דשבת, דר' אליעזר יתלוק על ר' יהודה ור"י ור"ג בזמן ז"ה"ש, ואלא דר"א ס"ל דביאת שמשו טהור לתרומה וואכתי דברי ר"ה מחודשים דלא אישחמיט בשום דוכתא להשמיענו דר"א ס"ל ביאת שמשו לתרומה דלא ככולהו חנא, ונרמז רק לענין ק"ש], ונראה דלסברת רב האי בטעמא דר"א דביאת שמשו, זה גם לר' יוסי דלילה נראה"כ, דמ"מ ביאת שמשו לתרומה זה בחילת השקיעה בחילת ז"ה"ש דר' יהודה ויבואר להלן בסברת רבנו הגר"א ז"ה], ואלא נדון הגמ' אי ביאת שמשו בחילת ז"ה"ש [כהגאונים] וטהר גברא, כלומר דבין לר' יהודה דכבר חשיב ספק לילה, ובין לר' יוסי דאכתי יום גמור, דלילה

משום ספק ז"ה"ש, כיון דאין זה דין ודאי, ולזה מבאר דר"א ס"ל ביאת שמשו דזה—דין ודאי לתרומה, ומבואר ג"כ דזה לא רק כר' יהודה, דגם אי ס"ל כר' יוסי דבחילת השקיעה אכתי יום גמור, מ"מ חשיב ביאת שמשו לתרומה וכדיבואר בס"ד, ול"ז לפ"ו דקדש היום זה רק מה שראוי לתוספת שבת, אלא התחלת דמספק כבר קדש היום וואפשר לפי הגאונים דגם לר' יוסי התחלת התוספת בחילת השקיעה, ואלא דא"ז לזה], וכן לשון הרי"ף בשבת נשמעתא דז"ה"ש, דהלכה כר' יהודה לענין שבת כו' הלכך משתסקע החמה איתקדיש ליה יומא כו' ע"ש, וכ"ה צרי"ף בערבי פסחים קה. דנשפק חשיכה ספק אינה חשיכה קצעה שבת ענמה לקידוש, ונמלחמת שם דהרי"ף מרצנו האי גאון ז"ל קבל, וכ"כ צתשובתיו וכו', ומבואר שם דמשקידש היום אינו בחשיכה אלא משקיעת החמה עיי"ש"ה [וכ"ה צתשובת רב האי [שערי תשובה שמה], ושאלתם בשבת מוסיפין מחול על הקדש כו' מקדימין מצערב כד ע"ל שבתא כו' ע"ש], והן הן ג"כ דברי רב האי ז"ל ז"ה"ש דר"א משקידש היום וכש"כ.

ובבוארים מאד דברי רב האי, כמבואר ברשב"א שם, דמבאר דברי הגמ', דאי שיעורא דעני מוקדם לשיעור דר' יהושע שהכהנים מטוהרים, ר"ח דאמר משעה שהעני כו' היינו ר"א דאמר משקידש היום, וכדמבאר שם דר' יהושע ס"ל ביאת אורו, ואין שיעור אחר קודם לתלות בו אלא ביאת שמשו ע"ש, ומה מאד ז"ע לע"ד דלא נמצא שום זמן לתלות בו, מחילת השקיעה עד ד' מילין ובכלל זה בחילת השקיעה השניה, ולמה דזכינו לדברי רב האי כשיטתו צדין ז"ה"ש, הדברים מבוארים, דרך חוץ ג' רבעי מיל מאחרי השקיעה לא מצינו זמן מסוים ז"ה, והן הן דברי ר"ה שם, דאין בין ר"א לר' יהושע שיעור אחר אלא שיעורא דר"מ דטעלה, והיינו בחוץ הנך ג' רבעי מיל, וגם מבואר מאד דאין זמן דר"א ור"י מוסלג לד' או ה' מילין, וברשב"א שם דלאו דוקא היינו ר"א, דהו"מ למימר היינו

בשיטת הראב"ד ז"ל ברין ביה"ש ובבאור
סוגין דריש ברכות ובזמן אור לארבעה
עשר לבדיקת חמץ

— י —

והראב"ד ז"ל צהשגות על המאור, נראה
דעתו כג' ופי' הגאונים, ומתקן
צבאור ציאת אורו, דוצא השמש ציאת שמשו ככל
מקום, ורק וטהר יומא ציאת אורו ע"ש,
וצרשצ"א מצואר שהבין לגי' הגאונים, דציאת
אורו הכוונה כפשוטו דוצא השמש היינו ציאת
אורו עיי"ש, ונראה דהרשב"א לטעמיה דמצואר
גי' הגאונים עפ"י סברת ר"ת, דמציאת השמש
עד ציאת האור זה בשיעור ד' מילין, ולזה ל"ש
כ"כ דוצא השמש שקיעת גוף השמש, וההמשך
דוטהר צהפלגה דד' מילין, ולכן אי ציאת שמשו,
ממילא דוטהר היינו וטהר גברא, ואי וטהר
היינו וטהר יומא, צהכרח דוצא השמש זה ציאת
אורו, וטהר היינו דוטהר לגמרי מן השמש
כלשון הרשב"א, אבל הראב"ד ז"ל נראה דקאי
בשיטת הגאונים, דזכינו לדבריהם דס"ל
דמתחילת השקיעה ציה"ש, ושפיר מתפרש ציאת
גוף השמש, וצסמוך לאחר ג' רבעי מיל וטהר
יומא, ואף דגם לדעת הגאונים יל"פ כגי' דוצא
השמש ציאת אורו, לא ניחא ליה להראב"ד ז"ל
בה.

ונראה דיקוד שיטת הראב"ד ז"ל צביה"ש,
מתבאר בדבריו צהשגות על המאור
ריש פסחים, דמצאר הא דאור לארבעה עשר,
שכל המקומות שצריך להקדים לחילת היום
כגון בדיקת החמץ כו' חני אור, מפני שעדיין יש
אור היום ואינו חשך, כדכתיב ולחשך קרא לילה
ע"ש, ונראה דזה כיקוד שיטת הגאונים דציה"ש
במתחילת השקיעה וצג' רבעי מיל הוא לילה, אף
שיש עדיין אור היום [וכלשונו הגר"א בזה],
דאילו לסברת ר"ת אה"נ דעד ד' מילין דיא אור
אין זה לילה, וכן נראה בדברי הראב"ד צסוגין,
דצא למקן ולצאר גי' הגאונים, ולא זכר כלל

צאה"כ, דמ"מ וצא השמש זה דין צמסרים
לחרומה דטהור צציאת שמשו, ואי ציאת אורו
וטהר יומא, חזי דין לילה דכה"ת.

והנראה מצואר להגאונים ז"ל לגירסתם
וסברתם, להמסקנא דציאת אורו,
דין וצא השמש לחרומה זה דין לילה דכה"ת,
ולכאורה היה מקום לומר, דכמו דציאת שמשו
להגאונים זה צמסרים לחרומה וכמפורש בדברי רב
האי, והיינו כאמור אף לסברת ר' יוסי צציה"ש,
ה"נ ציאת אורו היינו ג"כ צמסרים לחרומה, ואף
לר' יהודה צציה"ש מ"מ לחרומה צריך דוקא ציאת
אורו דהיינו צ"ה, אבל נראה צרור דזה אינו,
וכמפורש צצצת צשמעתא דציה"ש דהלכתא כר'
יוסי לחרומה דלא אכלי עד דשלים צציה"ש כר'
יוסי, והרי להדיא דתליא צפלוגתא דר"י ור' יוסי,
ומוכרח דהא דציאת אורו צצ"ה היינו כר' יוסי,
וכן לשון הרמב"ם חרומות כנ"ל אות ו, דאין
הטמאים אוכלים בחרומה עד כו' ג' כוכבים כו'
שיטהר הרקיע מן האור ע"ש, היינו כהגמ' שבת
דקי"ל כר' יוסי לחרומה וכסברת הראשונים
וכש"נ, ונראה דזה יסוד דין לילה להגאונים ז"ל,
ציאת אור השמש, דזה מסקנת הגמ' ציאת אורו
דזה לילה דכה"ת, חזי לכו"ע צין לר' יהודה וצין
לר"י, ופלוגתאם צציה"ש, דלר' יהודה מתחילת
השקיעה צספק אי חשיצ ציאת אורו ולילה
דכה"ת, חזי נמשך עד תחילת [או קרוב] צ"ה
דר' יוסי, דאז ודאי ציאת אורו ולילה לר' יהודה,
ולר' יוסי ציאת אורו זה צאה"כ והספק כהרף
עין, צאופן דציקוד הפשיטות דציאת אורו, לא
הוכרע צפלוגתא ר"י ור"י צציה"ש, ומתבאר
משנתינו דריש ברכות דמשעה שהכהנים כו', דיא
לחמיה צזה דצמשנה ראשונה כצז שמענו צדין
צציה"ש כר' יוסי ולא כר' יהודה, דזמן ק"ש
מצואר צגמ' דזה צאה"כ, ולא הביאו לזה
צשמעתא דצציה"ש צצ"צ דצצת, ולהאמור מצואר
היטב, דלהאמת זמן חרומה זה לילה דכה"ת וגם
לק"ש, ולר' יהודה צמתחילת צציה"ש זה צספק, אבל
מספק אין הכהנים אוכלין חרומתן וכן קורין
שמע אלא צצאה"כ, וכמצואר צירושלמי ריש
ברכות [כנ"ל אות א] וכש"נ צצ"ד.

להפלגה דד' מיל מציאת שמשו עד וטהר יומא
וכנ"ל, ומשמע דס"ל נמי ציה"ש כסוד הדברים
כשיטת הגאונים ז"ל.

וקרוב הדבר לע"ד, דמשום כך הר"ן ז"ל
דהציא לדברי הראב"ד, השמיט מלשון
הראב"ד דיש אור היום ואינו חשך כדכתיב
ולחשך קרא לילה, ונקט רק שיש בו אור עדיין,
והיינו דהר"ן לטעמיה דנקט כשיטת ר"ח
והרמב"ן ז"ל דין ציה"ש ולילה, ואין זה כ"כ
אור היום, וצוחר מזה הלשון ברצונו ירוחם בשם
הראב"ד, דבדוקין סמוך לכניסת הלילה ע"ש,
ורצונו ירוחם ג"כ מציא להלכה לדברי ר"ח, וז"ל
דממילא בתחילת הלילה ממש כבר אין אור,
וצ"י סי' חלא הציא לדברי ר"י בשם הראב"ד,
וכ' דכ"כ הר"ן משמו צריש פסחים ע"ש,
ולע"ד דחלוקין הן, דלשון הר"ן דזה בתחילת
הלילה, ולשון רצונו ירוחם סמוך לכניסת הלילה,
וכן ז"ע בדברי אדונינו המ"א דכ' צריש סי'
חלא, פי' סמוך לכניסת הלילה בשם רי"ז ור"ן,
ועיין ח"י ופמ"ג וצמ"ב, וצנאור הגר"א העתיק
לשון הראב"ד [וכ' ועיין ר"ן שם], ול"ע דזה
דמוצא צמעה רצ דמחיל לדוק קודם הלילה,
ואולי זה רק לפני זמן ז"ה לק"ש דקפדינן דזה
טפי, אבל לא קודם הלילה, ואפשר דמהני
צכה"ג אחר שקיעת החמה וכעין משתשקע
דנ"ח ועוד ול"ע.

והרשב"א בסוגין, דהא דא"ל ר"מ לר"י כו'
אנא אביה"ש דר' יוסי קאמינא,
הציא דהקשה הראב"ד, דכיון דשלים ציה"ש דר'
יהודה, מאי איכא תו עד ז"ה, וא"כ היינו דר'
יהושע דמשעה שהכהנים מטוהרין כו', ומי
דר"מ כר' יהודה ס"ל, וה"ק אנא כו' משעה
שטובלין לר' יוסי קאמינא, דל"ל ציה"ש קודם
ז"ה אלא כהרף עין כו', וזמן טובילה דר' יוסי
דהיינו כל צה"ש דר' יהודה, איכא צין ר"מ לר'
יהושע ע"ש, ויש לחמוה דנמנא דזמן דר"מ
היינו תחילת ציה"ש דר' יהודה, וא"כ ר"מ
היינו דר"א דמשקידש היום צע"ש, דהיינו נמי
תחילת ציה"ש, ואלא דהרשב"א לטעמיה דצנאור
בסברת ר"ה גאון, דמשקידש היינו שראוי לקדש

שהוא זמן הראוי לחוספת, והיינו תחילת שקיעה
ראשונה דלכתי יום הוא, ונמנא דחלוק טובא
ומן דר"א תחילת שקיעה ראשונה, מזמן דר"מ
תחילת ציה"ש דזה שקיעה שניה, [ובס' אורות
חיים עמד דזה דמוכח דהראב"ד קאי כשיטת
ר"ח, ומפרש נמי כרה"ג וכדציאר הרשב"א,
והדברים נכונים בדברי הרשב"א, אבל אין
הדברים נראים לע"ד בסברת הראב"ד
וכדצינאר].

וברם לע"ד ז"ע טובא בסברת הראב"ד דזה,
דאה"נ דהרשב"א דהציא להראב"ד ז"ל
[והרשב"א צעלמו צמשנחיו נראה דלא הכריע
דזה צפשוט דברי ר"מ ע"ש], מצואר מאד
לשיטתיה דהא דמשקידש וכנ"ל, אבל כבר נחצאר
צעניוחנו, דחדוש זה דתחילת השקיעה הראשונה
דעדיין יום גמור זה הזמן הראוי לחוספת קודש
מהחול, ד"ז מתורתו של הרמב"ן למדנו,
דהכריע בסברת ר"ח, והוסיף מדעמו הרחבה
דתחילת השקיעה זה זמן החוספת וכנ"ל, ולא
שמענו זה להראב"ד, והרמב"ן ז"ל דשמעיה
דהראב"ד ז"ל צפומיה כחז זה מסבאר דנפשיה,
וגם זה ל"ש כלל למה דזינו לשיטת הגאונים
ציה"ש, וכאמור נראה ג"כ דעת הראב"ד
כשיטת הגאונים, וכן צר"פ ערבי פסחים בדברי
הראב"ד דהשגות על המאור, משמע דאין לנו
אלא ציה"ש ול"ה, ולא הך קדש היום דשקיעה
דעדיין יום גמור, ול"ע טובא לפ"ז בדברי
הראב"ד דהציא הרשב"א ז"ל.

ולבן היה נראה לע"ד דהראב"ד ז"ל מפרש
משקידש היום, דזה עם זמן שרגילין
להוסיף מחול על הקודש, וגם צפשוטו משקידש
היום צע"ש, מקדימים קלח זמן מסוים לפני
השקיעה מפני קדושת היום, וגם י"ל דמה"ט
נקט משקידש היום מע"ש, ולא נקט משתשקע
החמה, ומאידיך הטבילה משתשקע החמה
צפשוטו זה קלח זמן לאחר השקיעה, וגם
דמה"ט לא נקט משתשקע כנ"ל, צאופן
דמשקידש היום ומשעה שטובלין זמנים חלוקים
הם, ולולא דמסתפינא היה נלע"ד, דלשון זה
דזמנו דר' מאיר בתחילת ציה"ש דר' יהודה, זה

מדברי רבנו הרשב"א לטעמיה וכו"ל, ועיקר דברי הראב"ד, דהיה קשה לו דכהרף עין דר"י זה סמוך מיד לז"ה, ולזה הוצרך לצאר דאין זה סמוך ממנו, אבל בפשוטו לו"ד הרשב"א ז"ל, אין כוונתו להתחלה ממנו דכ"ה"ש דר' יהודה, ובאמת דלא זכיתי להבין דברי הראב"ד כדאסברה הרשב"א ז"ל, דנמצא דהזמן דר"מ זה תחילת כ"ה"ש דידה, וא"כ תמוה מאד דשציק ר"מ זמן המצורר לשיטתיה, ונקטה בלשון דר' יוסי דלא ס"ל כוותיה, דהזמן כשטובלין דלא כטעמיה, ולכן היה נראה לע"ד הקלושה לו"ד הרשב"א, דאין הכהנים רגילים לטבול בתחילת כ"ה"ש, וכמבואר בסוגין דטובלין סמוך ללילה, וכדיבואר לפנינו, ויסוד תירוץ הראב"ד דאין זה סמוך ממנו ככהרף עין לז"ה, אלא תוך כ"ה"ש דר' יהודה, ובדאי דלא סמוך לז"ה"כ ממנו, וגם לא מיד בתחילת השקיעה, ואלא באיזה שיעור ניכר אחר תחילת השקיעה, ואז כשיעור מורות יותר סמוך לז"ה"כ, ועכ"פ באופן דמשקידש היום זה לפני שהכהנים טובלין.

ובעיקר שאלת הראב"ד ז"ל, נראה לע"ד בלשון רב האי גאון ברשב"א שם, דמבואר דא"ה"נ דר"מ יהיב שיעורא קודם שיעור דר"י בשיעור טבילה, וכן מבואר בלשון רש"י ד"ה צין השמשות כו' וכי טביל כו' סמוך לחשיכה ע"ש [וכדמצינו בשבת לה: עד דשלים כה"ש דר' יוסי ע"ש בתו' ורא"ש ורשב"א], ולפירש"י נראה יותר דאין הכוונה דטבול בסמוך ממנו להרף עין, אלא טבול קרוב ללילה, סמוך לחשיכה, ור"מ חולק אר' יהושע דזמנו כז"ה, וס"ל דזה רק סמוך יותר לז"ה, והראב"ד לא ניחא ליה כה, בלשון הגמ' אלא אכ"ה"ש דר' יוסי קאימנא, משמע דטביל בגמר כ"ה"ש ממנו דר' יהודה, וזה כמה ששייך סמוך ממנו כהרף עין לפני ז"ה, ומה"ט קשיא ליה דזה כשיעור ז"ה כר' יהושע, והוכרח הראב"ד לזה, דר"מ ס"ל כר' יהודה כ"ה"ש, ולדידיה בתחילת כ"ה"ש כבר לא טובלין, ולזה מאז חשיב ליה זמן טבילה דר' יוסי, אבל אכתי הטובלין כר' יוסי אינם טובלין מיד בתחילת כ"ה"ש דר"י, אלא

מאחר יותר וסמוך לז"ה ולא סמוך ממנו וכש"נ צעמיותנו, והקצ"ה ינחנו בדרך אמת.

בגמ' שם משעה שהכהנים טובלין כו' כהנים מצעו"י טובלין כו' אכ"ה"ש דר"י קא אחינא, וצפירש"י דכי טביל מקמי הכי סמוך לחשיכה וכו"ל, ומבואר דהכהנים רגילים לטבול סמוך להע"ש, ויתכן דיש בזה מעלה בטבילה סמוך לטהרת צאת השמש, ועיין במאירי דמבאר שהכהנים מאחרים טבילתם כו', וסיבת איחורם שמה יטמאו אח"כ ונמצא טובלים בחנם ע"ש, ובאמת לישנא דקרא הוא צדור כי חנא, כי יהיה כך איש אשר לא יהיה טהור וגו', והיה לפנות ערב ירחץ במים, וכפירש"י שם, והיה לפנות ערב, סמוך להערב שמשו יטבול כו', ובאליהו רבה זצ"ס פ"ב מ"ג, מבאר בהגמ' נזיר סו., דכתיב לפנות ערב ירחץ וגו', נשמע ענה טובה מזה, שלא יטבול עד לעת ערב, כי מחמת הראיה שראה כבר הוא עלול לראות, ושמה כו' יצטרך לטבול עוד פ"א, לכן לא יטבול כו' עד לעת ערב ע"ש, ואולם ברמב"ם מקואות פ"א ה"ו כ' ח"ל, ובעל קרי טבול והולך כל היום כולו מתחילת הלילה, שנאמר והיה לפנות ערב ירחץ במים, שטבול והולך מתחילת הלילה עד הערב שמש עכ"ל, ומבואר דמפרש ליה ליה לפנות ערב לתחילת הלילה, ובהשגות הראב"ד שם, דכן לטמא שרץ וכל העומאים שאין טעוין ספירת שצעה כו' ע"ש, ובכ"מ שם דגם הרמב"ם סבור כן, ונקט צע"ק משום דכתיב כ"ה קרא מפורש ע"ש, וזה גופי' ז"ע דמה"ט צריך כאן קרא, ואי דכולם נלמד מצע"ק, יותר הו"ל להרמב"ם לצאר זה, דכן הדין בכל העומאים, ונראה דצע"ק צריך קרא דזה עומאה היונא מגופו, וראה ראשונה של זה זה ג"כ כצע"ק, וצריך קרא דא"צ לספירת יום, כעין שומרת יום, ועיין נזיר סו. שם דרמי שמואל כו' ופליגי בהאי קרא דוהיה לפנות ערב, ועמו' ותו' רא"ש שם, ואפשר דגם להרמב"ם פשטיה דקרא כפירש"י, וגם י"ל דרגילין לטבול לפנות ערב וכסדרה המאירי כנ"ל, ואז דכוונת הגמ' דזה סוף הזמן דטובלין.

שיטת רבנו הגר"א ז"ל ברין ובא השמש
וטאר לתרומה, ובבאור השמועה רביא
שמשו ואורו

— יא —

ורבנו הגר"א ז"ל בצאור השו"ע או"ח רס"א,
אנהיר לן במשנתו הצרורה בשמעתא
דביה"ש, וצבאור השמועה דידן צריש צרכות,
ודעתו ז"ל דדין ביה"ש כידוע ביסודה כשיטת
הגאונים ז"ל, אבל שיטתו ז"ל מחודשת דין וצא
השמש דתרומה וצבאור שמעתא דריש צרכות,
וזה גם דלא כהגאונים ז"ל ולא מלאנו לו חבר
זה, ויסוד שיטתו דוצא השמש זה מקרא מלא
והלכה צרורה בתרומה דביאח שמשו מחירתו,
ולא תלוי צלילה דכה"ת, והאיציעא אי ביאח
שמשו מחירתו והיינו תחילת ביה"ש, וטהר
כדאמרי כו' איערב שימשי ואידכי ור"ל תיכף
צהערב שמש [דזה שייך יותר צגוף השמש
דנפחלק ונטהר יומא, וגם דאף דעוד אור
השמש גדול, כבר אמרי אינשי דאיערב שימשי
ואידכי], או דביאח אורו זה ביאח כל האור אחר
ד' מילין צלאח כל הכוכבים, וטהר וטהר גברא
[וי"ל השייכות צה לויטהר, דהיינו דרק אחר
ביאח כל האור, אז נטהר הגברא], ופשוט דביאח
שמשו מדקאמר סימן לדבר כו', וסימן שייך על
תחילת לאח כוכבים ראשונים, ולר' יהודה מיד
בשקיעה ראשונה בתחילת ביה"ש ידיה מותר
בתרומה, ולר' יוסי וצא השמש היינו סוף
שקיעה ראשונה, דנשקע ניצוי החמה, ואז מותר
בתרומה, וזה תחילת ביה"ש ידיה עיי"ש.

ורבנו ז"ל לא ניחא לי' צפירושי דקמאי,
דפירש"י כבר דחו כל הראשונים, ופי'
התו' דביאח אורו זה תחילת השקיעה קודם
לביאח שמשו, תמוה מאד [לשון הגר"א שם],
וכבר נתבאר דפירושם שייך לסברת ר"ח דדין
ביה"ש דאין כן דעת רבנו הגר"א, וג"י הגאונים
ופירושם לא ניחא ליה, דפשוט הסוגיא דקאי
נמי אצרייחא דביאח שמשו מעכצתו, ול"ש כ"כ

להקשות וממאי דביאח אורו הוא, והראשונים
ז"ל צארו לג"י הגאונים, דשאלת הגמ' חוזרת
למה דאמרו לעיל דאכלי משעת לאה"כ, אבל
עדיין דחוק דמקשינן מנלן דביאח אורו היפוך
לשון הצרייחא, וגם לשון ביאח אורו לא מתפרש
כ"כ לג"י וסברת הגאונים, דרק וטהר זה ביאח
אורו וכדעמד צה הראצ"ד כנ"ל, וגם בפשוטו
כמו דביאח שמשו זה דין צמקיס לתרומה,
וכמבאר בדברי ר"ה גאון כנ"ל, א"כ הי"נ ביאח
אורו, ולא מתפרש כ"כ צמ' דביאח שמשו זה
רק לתרומה וביאח אורו זה לילה דכה"ת,
ומשמע יותר דכל הדון דדין וצא השמש.

ודג"א ז"ל פי' כנ"ל, ומה מאד מחורא
שמעתא, דשאלת הגמ' על צרייחא
דביאח שמשו, וכדאמרו צמ' דאכלי משעת לאה,
דממאי דהאי כו' ביאח השמש כו' דילמא ביאח
אורו, וכן שאלת הגמ' והאיציעא, זה צני
הצדדים צמקיס דדין וצא השמש לתרומה, ול"ש
לפלוגתא דביה"ש דדין לילה, דדין התורה דלילה
זו הלכה מיוחדת צפ"ע, דלא ביאח גוף השמש
ולא ביאח כל אור השמש משו לודאי לילה,
ודאי לילה זה ביאח ג' כוכבים, וכדציאו
הראשונים והגר"א להירושלמי ריש צרכות,
דמרחיצ לצאר צהא דזה חלוק מדין יום, צאופן
דודאי לילה זה צמצצ מקיס צתוך סלוק האור
וציאח החשיכה, ורק בתרומה אמרה תורה וצא
השמש, ולא ניתן לחלק צה צאמצע ביאח, וזה
או ביאח השמש עצמה ואז ביאח אורה,
ולהמסקנא דהיינו ביאח השמש עצמה, לר'
יהודה זה בתחילת השקיעה, ולר' יוסי כל שלא
נשקע ניצוי החמה [לשון הגר"א] חשיב דהשמש
צעולם, דעוצי הרקיע רק חוץ לגוף השמש, וגם
צהכרח דהאיציעא על ביאח כל האור, דאם רק
על ביאח האור דדין לילה, ל"ש הדון לר' יוסי,
דהרי אז גם ביאח השמש דלילה, ול"ש לפרש
האיציעא כהרף עין, וכן למה דפסטינן דביאח
שמשו, הלכה צרורה היא, וכדחניא צצרייחא
ביאח שמשו כו', ור' יהודה ור"י פליגי אימתי
ביאח השמש, ולכל אחד פשיטא ליה זמן דביאח
השמש, ואין צה ספיקא כביה"ש.

— יב —

והנראה מבואר יסוד חלוק השיטות
 להגאונים והגר"א ז"ל, דין ביאת
 השמש לתרומה [ואף דכאמור יסוד שיטתם אחת
 דין ביה"ש], תליא נמי בחילופי הגירסאות
 בסוגין, ולג"ה הגאונים נפשט להמסקנא דביאת
 אורו, ולא ביאת השמש עצמה, וביאת האור זה
 יסוד דין לילה, ואף לר' יהודה דמיקף עם ביאת
 השמש כבר ספק לילה, היינו נמי דמאז מיד
 בספק דכבר חשיב ביאת האור, וכמש"נ לעיל
 בס"ד, וא"כ אין שום דין דביאת עגולת השמש
 עצמה, וג"ה הגאונים וכל הראשונים ז"ל בשבת
 לה:, דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים ביה"ש
 דר' יוסי, וזה דין לילה דר"י זצ"ה, וג"ה הגר"א
 בסוגין דברכות דהמסקנא דביאת שמשו כלשון
 הברייתא, וזה דין וצא השמש וטהר במקום
 לתרומה, וזה הרי מבואר גם לגירסת ופירוש
 הגאונים, דאי ביאת שמשו היינו דרק נטהר
 לתרומה ואין זה דין לילה, וכדמבאר ר"ה גאון
 סבת ר"א דמשקידש היום צע"ש דס"ל ביאת
 שמשו וכמש"נ, ואלא דלהגאונים ז"ל נקטינן
 דביאת אורו, ולרצנו הגר"א ז"ל דהמסקנא ביאת
 שמשו, הרי מבואר דזה וטהר במקום לתרומה,
 דל"ז לדין לילה, ולדין לילה נריך נמי ביאת
 האור, ואלא דסגי בתחילת ביאת האור, ולר' יוסי
 זה צאה"כ, ולר' יהודה הספק כבר בתחילת
 ביאת השמש, וזה ג"כ דעת הגאונים ז"ל, צאופן
 דפי' הגר"א דביאת שמשו זה ביאת השמש
 עצמה, וזה דין במקום לתרומה, אינו מחודש
 כ"כ, דגם הגאונים ז"ל פירשו כן בדברי הגמ',
 וכדיבאר להדיא רבינו האי גאון, והמחודש
 דלמדנו במשנתו של רצנו הגר"א, היינו דכן הוא
 להאמת לר' יהודה דאוכלין תרומה מיד עם
 ביאת השמש, אף דעד"ן ספק יוס לכל דיני
 התורה, ונחבאר לעיל [אות ז], דנראה דלפי' רצ
 האי, להלכ דביאת שמשו ביאת השמש עצמה,
 דזה גם לר' יוסי, וזה מתפרש לגירסת הגאונים
 דהמסקנא דביאת אורו, ורצנו הגר"א לא פירש
 כן, וכן בהכרח לגירסתו כגירסת רש"י ותו'

וכדלפנינו דהמסקנא דביאת שמשו, דהרי מפורש
 בברייתא דאכלי צאה"כ, וכדמבאר הגר"א דזה
 אליבא דר' יוסי דלא ביאת השמש לילה, וכש"נ
 בס"ד.

והנראה ממואל הדברים, להגאונים והגר"א
 ז"ל חלוקין במהות שם לילה, דנראה
 דפשיטא דלכו"ע דאין הכוכבים מהות הלילה,
 ואלא דביאת האור משוי לדין לילה, ומקרא מלא
 ולמשך קרא לילה, וכן משת חושך יהי לילה,
 וכן לשון המשניות משכה וספק חשיכה והעריב
 שמשו וכיו"ב, וכן לשון הברייתא ריש ברכות,
 וסימן לדבר ז"ה, ואם זה מהות הלילה ל"ש
 כ"כ הלשון וסימן לדבר, וצאה"כ זה גדר חשיכה
 וערב למהות ודין לילה [ובס' קובץ שיעורים ריש
 פסחים נסתפק בזה, וע"ש צהובתו לכך וז"ל
 בזה, אבל הדברים ברורים], ואלא דלדעת
 הגאונים להמסקנא דביאת אורו, מבואר דדין
 וצא השמש זה דין לילה דכה"ת, ורק נקטינן
 דהיינו ביאת אורו, אבל דא נלמד דדין לילה
 בתורה זה וצא השמש, ופולגתא דתנאי דבה"ש
 היינו דפליגי מאימתי זה וצא השמש, ועיין
 בשנות אליהו דמבאר הא דנקטו במשנתנו
 משעה שהכהנים כו', משום דרק בזה מצינו
 דאמרה תורה וצא השמש, וזה דין לילה, וזה
 שיטת הגאונים דכאן אמרה תורה דין לילה דזה
 ביאת השמש דהיינו ביאת אורו, דכל דאור
 השמש חזק לא חשיב צא השמש, ואז משום
 דאמרה תורה וטהר, וכש"נ לעיל אות י,
 ולהגר"א הא דוצא השמש זה חדוש מיוחד
 לתרומה, וזה לא דין לילה, ושם לילה היינו
 כדאמרה תורה ולמשך קרא לילה, ומשו"ה אין
 זה תלוי בביאת השמש עצמה וגם לא ביאת אורה
 דזה אחר ד' מילין, וזה גדר מיוחד מה דנקרא
 ערב ולילה וכדנבאר בירושלמי ריש ברכות
 וכש"נ, ונראה דאף דלהגר"א צין לר"י וצין לר'
 יוסי ביאת השמש כבר בספק לילה, אין זה
 דמספקא לן אי וצא השמש היינו דין לילה, אלא
 דמביאת השמש הוי נמי בספק חשיכה וכדיבאר
 בס"ד [ודברי הגר"א בשנו"א זה בהכרח לר'
 יוסי דביאת השמש זה לא יותר מכהרף עין

ללילה, וא"כ בפועל ביאת השמש זה גם דין לילה, אבל בסוד הדברים זה חלוקן].
 ויסוד שיעת רבנו הגר"א, נראה דממצא ג"כ בספרא פ' שמיני פרשה ו פ"ח ה"ח, וצפ' אמור פרשה ד' פ"ד ה"ו, בקרא דכי אס רחץ צפרו, יכול יהא מרחץ אבר אבר, מ"ל וצא השמש וטהר, מה ביאת שמשו כולו כאחת אף במים כולן כאחת, ומצא הגר"א שם, דביאת שמשו כולו כאחת דבשעה ששוקעת האחרון כבר כולה נשקעה ע"ש, ובפשוטו דהא דשמש שוקעת כולה כאחת, שיך בשקיעה עגולת השמש, ול"ש על ביאת אור השמש, וזה שיך לשקיעה ראשונה כהגאונים ז"ל, אבל ז"ע דגם להגאונים זה רק ספק ביאת שמשו, וגם לר' יהודה אינו נטהר מספק [ורחוק לומר דזה רק בכלל לשון וטהר, וגם דלשון הגמ' ביאת אורו וכמש"נ בזה], והדברים מחוורים ביותר לסברת רבנו הגר"א, דלר' יהודה צביאת עגולת השמש ודאי טהור לתרומה, וסמס ספרא ר' יהודה, ומצא היטב צעה"י.

וי"ע דלפ"ז משנתינו דמאימתי כו' כר' יוסי דאכילת תרומה צ"ה, וללא כר' יהודה דאוכלין נשקיה"ת, ולא נזכר בגמ' בשמעתא דביה"ש דסמס משנה ראשונה צ"ס כר' יוסי דלא כר"י, וראיתי דעמד בזה בעמודי אור, ונראה דהרי מצינו צברייתא דר"א ס"ל משעה שקידש היום צע"ש, וזה תחילת ביה"ש כדפירש"י, וברשב"א צ"ס ר"ה גאון דר"א ס"ל ביאת שמשו וכש"נ בזה, ולסברת הגר"א זה לא סברת יסידאה, אלא זה סברת ר' יהודה דהלכתא כוותיה לחומרא, וזה גם התחלת ביה"ש לדידה, ועכ"פ צמשה לא מוכרח דלא כר' יהודה, דאפשר דאה"נ דזמן ק"ש בתחילת ביאת השמש כר' יהודה, ורק צרייתא וסתמא דגמ' כר' יוסי כדציאר הגר"א שם.

ואני נכון קצת לסברת רבנו הגר"א, אם כן הוא גם לאכילת קדשים צטומאה דלאו מחוסר כפרה, דהרי זה דין מיוחד דוצא השמש וטהר, ואחר יאכל מן הקדשים, וכמציאר בזה"מ יצמות עג., דמן הקדשים ולא כל הקדשים

ובבמה מחוורא ונהירא למשנת רבנו הגר"א ז"ל, שמעתמא וצרייתא דצין השמשות, בשליה פ"ב דשבת, דת"ר ביה"ש כו' ואיזהו צין השמשות, ופי' דצין השמשות הינו צין ביאת השמש לצין התחלת ביאת האור [שהוא בהכסף שאז נשקע אורה מלהאדים, לשון הגר"א], וכמציאר בצאור הגר"א שם, וכלומר דנאמרה הלכתא דצין השמשות, דשמענו ולמדנו דצין השמשות האלו זה ספק יוס או לילה, וזהו דפליגי ר"י ור"י איזהו ביה"ש, כלומר דאימתי מתחיל ביאת השמש, וביאת השמש אמרה תורה בתרומה דטהור בזה, ולר' יהודה שקיעת עגולת השמש היינו וצא השמש דאמרה תורה וטהר,

ברעת רבנו הגר"א, בבאור שמעתתא וברייתא דפלוגתת ר' יהודה ור"י בביה"ש, לשיטתיה ברין ביאת השמש

— יג —

ללילה, וא"כ בפועל ביאת השמש זה גם דין לילה, אבל בסוד הדברים זה חלוקן].
 ויסוד שיעת רבנו הגר"א, נראה דממצא ג"כ בספרא פ' שמיני פרשה ו פ"ח ה"ח, וצפ' אמור פרשה ד' פ"ד ה"ו, בקרא דכי אס רחץ צפרו, יכול יהא מרחץ אבר אבר, מ"ל וצא השמש וטהר, מה ביאת שמשו כולו כאחת אף במים כולן כאחת, ומצא הגר"א שם, דביאת שמשו כולו כאחת דבשעה ששוקעת האחרון כבר כולה נשקעה ע"ש, ובפשוטו דהא דשמש שוקעת כולה כאחת, שיך בשקיעה עגולת השמש, ול"ש על ביאת אור השמש, וזה שיך לשקיעה ראשונה כהגאונים ז"ל, אבל ז"ע דגם להגאונים זה רק ספק ביאת שמשו, וגם לר' יהודה אינו נטהר מספק [ורחוק לומר דזה רק בכלל לשון וטהר, וגם דלשון הגמ' ביאת אורו וכמש"נ בזה], והדברים מחוורים ביותר לסברת רבנו הגר"א, דלר' יהודה צביאת עגולת השמש ודאי טהור לתרומה, וסמס ספרא ר' יהודה, ומצא היטב צעה"י.

וי"ע דלפ"ז משנתינו דמאימתי כו' כר' יוסי דאכילת תרומה צ"ה, וללא כר' יהודה דאוכלין נשקיה"ת, ולא נזכר בגמ' בשמעתא דביה"ש דסמס משנה ראשונה צ"ס כר' יוסי דלא כר"י, וראיתי דעמד בזה בעמודי אור, ונראה דהרי מצינו צברייתא דר"א ס"ל משעה שקידש היום צע"ש, וזה תחילת ביה"ש כדפירש"י, וברשב"א צ"ס ר"ה גאון דר"א ס"ל ביאת שמשו וכש"נ בזה, ולסברת הגר"א זה לא סברת יסידאה, אלא זה סברת ר' יהודה דהלכתא כוותיה לחומרא, וזה גם התחלת ביה"ש לדידה, ועכ"פ צמשה לא מוכרח דלא כר' יהודה, דאפשר דאה"נ דזמן ק"ש בתחילת ביאת השמש כר' יהודה, ורק צרייתא וסתמא דגמ' כר' יוסי כדציאר הגר"א שם.

ואני נכון קצת לסברת רבנו הגר"א, אם כן הוא גם לאכילת קדשים צטומאה דלאו מחוסר כפרה, דהרי זה דין מיוחד דוצא השמש וטהר, ואחר יאכל מן הקדשים, וכמציאר בזה"מ יצמות עג., דמן הקדשים ולא כל הקדשים

— יד —

וברם נראה עיקר דעת רבנו הגר"א, דגם לר' יוסי איכא ציאת שמש דודאי לתרומה,

וזה ציאת צ' כוכבים, וזה כל ספק דציה"ש, אי צהך ציאת השמש לציאת צ' כוכבים כבר לילה, או דנריך להשקע יותר לדין לילה, וכל הספק כהרף עין, וכמבואר בצאור הגר"א דזה כל שם דצין השמשות, ולשון רבנו דלר"י זמן צאה"כ לתרומה, היינו דלאחר ג' רצעי מיל נגמר ציה"ש דר' יהודה, ומיכף מתחיל צאה"כ, וזה ציה"ש דר' יוסי, וצב' כוכבים הוא ציאת השמש דטהור לתרומה, וכהרף עין הוא ג' כוכבים דהוא דודאי לילה, ולזה מוגדר לר"י דזמן אכילת תרומה צאה"כ, ואף דנע"ק לשון רבנו הגר"א שם צב' כוכבים, מ"מ נלענ"ד עיקר כדאמרן, וזה גם כוונת רבנו הגר"א בשנות אליהו, דבתרומה מצינו צמורה זמן דצאה"כ, דהיינו דלר"י לא תלי ציאת גוף השמש אלא בזמן צאה"כ וכש"נ.

וביותר מבואר כן בצאור הגר"א שם, בצאור הגמ' שבת לה:, דאמרו הלכה כר' יוסי דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים ציה"ש דר' יוסי, ושאלת התו' גדולה, דמה שיך הלכתא לזמן כהרף עין, ורבנו הגר"א מבאר דהעיקר שאין לזוז ממנו דטעות נפל בספרים, וגרים עד דשלים ציה"ש דר' יהודה, וזה כתוקף שיטתו דלר' יהודה מיד ציאת השמש טהור לתרומה, ומיושב ברווחא שאלות התו' עיי"ש"ה, והוכרח רבנו הגר"א להגיה כגירסתו, אף דלכאורה שיך גם לגי' דר' יוסי, דהלכתא דלא מהני ציאת שמש דר' יהודה ורק עד דשלים ציה"ש דידיה,

וזה מצחינת המציאות צגמר ציה"ש דר' יוסי, דהרי זה תיכף צכהרף עין, ואלא נראה סברת רבנו הגר"א, דא"א לגרוס עד דשלים ציה"ש דר' יוסי, מכיון דהאמת דל"ש דשלים, ואף דלא שיך למעשה, כיון שזה צכהרף עין, אצל האמת דסגי גמר ציה"ש דר' יהודה, דאז מתחיל ציאת השמש ציה"ש דר' יוסי, וצמחילת ההרף עין מותר בתרומה, ואף דיש לדחוק צהגהת הגר"א, דאי כגי' ציה"ש דר' יוסי משמע דבא לאפוקי

ומאז מתחיל ספק ציה"ש אי כבר חשיב נמי ציאת האור והוא לילה, וזה עד ציאת האור צהכסיף, שאז נשקע אורה מלהאדים וכבר ודאי לילה, ולר' יוסי כל עוד שהשמש מאדים לא חשיב וצא השמש, ורק צסוף שהשמש מאדים וכבר מכסיף, ונשקע מצינאי החמה, חשיב וצא השמש וטהר, וזה מיד אחר ציה"ש דר' יהודה, ומיד אחר צאת ג' כוכבים הוא דודאי לילה, דכבר נשקע ביותר אור השמש ומצינאיו, וצב' כוכבים הוא ציה"ש כהרף עין, צאופן דמקרא מלא בתרומה דתיכף עם ציאת השמש טהור, ומאז ציאת השמש הוא ספק אט גם חשיב כבר ע"י כך לילה לכל דיני התורה, או דהלילה מתאחר יותר, וזה יסוד ספק דצין השמשות, ולר"י הספק עד ג' רצעי מיל אחר שקיעת גוף השמש, צציאת האור צהכסיף, ולר"י כל הספק כהרף עין צצמחילת צאה"כ וכנ"ל.

ונראה לכאורה צלשון רבנו הגר"א צציאורו, דלר' יוסי ציאת שמש דתרומה זה צדין לילה דכה"מ, וכדמבאר דמ"ש צריש צרכות דאין אוכלין עד צאה"כ היינו לר' יוסי, וכלומר ג' כוכבים דדין לילה, וכן לשון הגר"א שם דלר' יוסי הערב שמש צצ"ה כו' אצל לר' יהודה תיכף משתשקע החמה, וציותר מפורש שם דציאת שמשו הוא צב' כוכבים, וס"ל לר' יוסי דג' כוכבים הוא שקיעת השמש שאז נשקע היטב ע"ש, וצ"ה בשנות אליהו [כנ"ל אות צ'] צמשנתינו דתלה צמן תרומה דרק שם כתיב וצא השמש שהוא זמן צאה"כ ע"ש, ולפ"ז צ' כוכבים אכתי ספק ציאת שמש ולילה, ויש לבאר דרק לר' יהודה ציאת השמש עצמה זה מאד מקוים צפ"ע, וזה ציאת השמש ודאי, וספק דלילה דאח"כ נמשך לג' רצעי מיל, אצל לר' יוסי לא מחלקינן צהרף עין צין ציאת השמש דתרומה לדין לילה, ומד ספק הוא מחי חשיב ציאת השמש דזה גם דין לילה, ומבואר משנתינו דקורין משעה כו' דזה צאה"כ ממע, ואף דגם אי אוכלין צב' כוכבים, זה מוגדר למעשה כג' כוכבים, מ"מ יותר נהיר דקורין משעה שהכהנים כו' דאין הבדל צמנס אפי' צכהרף עין.

רק מגמר ציה"ש דר' יהודה, והאמת דלר' יהודה מותר במחילת ציה"ש ידיה, אבל לא נראה דמשום כך, קבע רבנו הגר"א במוקף דטעות נפל בספרים, וגם דמהיכ"ת דהגירסא בדוקא דשלים צה"ש דר' יהודה, אם האמת דלר' דשלים צה"ש דר' יוסי, ומשום דזה תיכף צכהרף עין ל"ז לגרוס מה שאינו באמת בדיוק, ואלא העיקר בדעת הגר"א, דגם לר' יוסי מחילת ציה"ש דהרף עין מותר בתרומה, וזה גמר ציה"ש דר' יהודה וכדאמרן, ואל תחמה דנאמרו צ' הלכות צהבדל הרף עין, ציאת השמש ולילה ודאי, דהרי דא מיהא דהלכה דציה"ש דר' יוסי צכהרף עין, וזה גדר ומהות צין השמשות, דציאת השמש דודאי טהור לתרומה, צה הספק אי כבר לילה או דהלילה אחריו, ולר"י זהו צין ציה"ש צכהרף עין.

וה"ד הקדושים דרבנו ז"ל, צעניותי הקלושה, דגם לסדרת רבנו, אין כ"כ מטבע לשון דהלכתא כר' יוסי כו' עד דשלים ציה"ש דר' יהודה, ופתח צר' יוסי ומסיים צר' יהודה, והיינו רק להצין דזה המחילת ציה"ש דר' יוסי נישא לצאר לגי' רבנו הגר"א, דבמחילה אמרו הלכה כר' יהודה לטבילה, דלר' לטבול קודם ציה"ש דר' יהודה, וזה ההמשך דאין אוכלין רק עד גמר ציה"ש דר' יהודה, ולזה היה יוסף מוכן עד דשלים ציה"ש דר' יוסי, וכש"נ דזה מצחינת המציאות, וכלשון הגמ' ריש ברכות דאכלי צאה"כ, וכדמבאר הגר"א דזה כר' יוסי, ואלא כאמור דלא ניחא לי' לרבנו ז"ל לשון דשלים ציה"ש דר' יוסי, ואומר אני צעני צאימה, דגם לסדרת רבנו הגר"א יש לגרוס יוסף אכלי עד [ולהשמיט חיצת דשלים] ציה"ש דר' יוסי נישא לצאר בדברי הגר"א דלא ניחא ליה לגרוס עד ציה"ש דר' יוסי דכאילו מודגש דלר' להחמיר עד הגעת זמן ציה"ש ידיה, והאמת של"ש לקטוע צזה שום זמן דזה רק כהרף עין וכשאלת התו', וגם ניחא טפי להגיה דר' יהודה, דמזוי ט"ס ע"י דנכתב צראשי חיצות דר"י, מלמחוק חיצת דשלים, וזה נכון ואמת גם לסדרת רבנו הגר"א ז"ל.

ובבאור הגר"א שם, דצה מחוק קושית חוס' דצנת שם לה: ד"ה הקשה הר' פורת כו', ומירוץ דחוק מאד, ולפי מש"כ ניחא עיי"ש, וזה צהא דאמרו הלכה כר' יהודה לענין צנת והלכה כר"י לענין תרומה, והקשה הר"פ דצנת גופי' הו"מ למינקט כו' וכן לענין תרומה הו"מ ל הלכה כר' יהודה לענין טבילה כו', ולכאורה גם להגר"א שייך כר' יהודה לטבילה דאין עובלין ציה"ש ידיה וכו"י לאכילה, ולא צאר הגר"א הא דלדבריו ניחא, ונראה כוונת הגר"א, דלפ"מ דאנהיר לן, ניחא דנקטו צגמ' הלכה כר' יהודה והלכה כר' יוסי צתרי הפלוגמות ידיהו, הן צמה דנחלקו צספיקא דצה"ש, והן צמה דפליגי צדין ודאי לתרומה, והלכה כר' יהודה לענין צנת, להחמיר מספק צכניסמו מחילת ציה"ש ידיה [וכמוצן דצמוצ"ש צריך להחמיר כר' יוסי], והלכה כר' יוסי לענין תרומה, וזה צמה דפליגי צדין ודאי דלר' יהודה תיכף משמשקע החמה טהור לתרומה, ולר' יוסי ציאת השמש זה במחילת צ"ה, והלכתא כר' יוסי לתרומה, דאין אוכלין עד ציאת השמש דלילה, דזה צגמר ציה"ש דר' יהודה, וזה יסוד הפלוגמא צוטהר לאכילת תרומה, ואה"נ דממילא נ"מ צמי צומן הטבילה, אבל יסוד הפלוגמא צוצא השמש וטהר לאכילת תרומה [ולפ"מ דנלדד להלן צעניותנו, דלר' יהודה טבילה לא מהני רק מספק כלשון הגמ', מצואר יוסף צרוותא, דצאכילה מתיר מחילת השקיעה כנ"ל, אבל לא נראה דהגר"א מרמו לזה].

— צו —

והנראה לצאר צס"ד, צהא דאנהיר לן רבנו הגר"א, דר' יהודה ור"י פליגי צדין ציאת השמש לתרומה, דאין זה פלוגמא אחרת נפרדת צמן וצא השמש, דמלבד ממה דנתצאר [לעיל אות יג] ספיקא צדין השמשות, דהיינו צין ציאת השמש לציאת האור, נראה צמי דחד פלוגמא הו', ומישך שייך פלוגמתם דציה"ש צדין

וטהר, מקיש יציאה לציאה כו' ע"ש; ונפשוטו זה יומר לר' יוסי דלילה צ"ה, ועכ"פ מצואר דהציאו להא דוצא השמש וטהר, לדין לילה דכה"ת, והיינו כדאמרן דדין ציאת השמש תליא בדין ושם לילה וכש"נ.

והנראה עוד מצואר בזה, דוטהר דוצא השמש, אין זה דין דתחילת היום הבא, דהרי לר' יהודה אף להלך דעוד יום לכה"ת, כבר נטהר בציאת השמש, וכאמור דגם לר' יוסי ציאת השמש לתרומה, זה כהרף עין לפני ודאי לילה, והיינו ג"כ דזה טהרה צפ"ע דציאת השמש, וי"ל לפ"ו דאף אי בציאת השמש כבר לילה, אכתי וטהר דוצא השמש זה דין לעצמו, ולא משום לילה דיום הבא, וכדנמצא דאף שהוא ציאת השמש מישך שיך לדין ושם לילה, ואו דזה גמר ציום אף דאכתי נמשך דין לילה לכה"ת, ואו דזה גמר גמור וממילא מתחיל הלילה, אבל מהות וצא השמש זה גדר כלות וגמר, ויש לבאר נמי צהא דומן ק"ש דערבין משעה שהכהנים כו', דצפשוטו להגר"א זה כר' יוסי, וכדצאר הגר"א דברייתא וסוגית הגמ' כר"י, וי"ל דהיינו נמי מדין ודאי, דציאת שמשו דר"י דהיינו צב' כוכבים זה זמן ק"ש דערבין, דציאת השמש קובע לדין ובשכבך, והא דאמרו דברייתא וכו"ת מדאעריב שימשא כו' היינו כנ"ל תחילת השקיעה, דאם אז כבר לילה, ודאי דכבר הגיע זמן ק"ש דערבין, ולזה הוכיחו דברייתא דלילה חלוי צאה"כ וכמש"נ בזה, וכן לסברת ר"ה גאון כנ"ל [או"ת], דר"א דאמר משקידש היום כו' ס"ל ציאת שמשו, היינו דל"ס לילה ממש לחיוב ק"ש דערב, אלא סגי בכלות היום דציאת שמש לתרומה, ואלא דלסברת רה"ג לא קי"ל הכי וכנ"ל, ולסברת הגר"א כ"ה להאמת בדין טהור לתרומה.

ובמה מאד מחזור לפ"ו לסברת רבנו הגר"א, לשון משנתינו משעה שהכהנים נכנסים כו', והוצא לעיל [או"צ] דברי הגר"א בשנות אליהו, דהא דלא קמי צ"ה, משום דלא מצינו צ"ה בתורה, רק בתרומה כתיב וצא השמש דהיינו צ"ה ע"ש, ולהאמור הדברים מאירים, דנאמת זה זמן מיוחד בתרומה דציאת השמש לפני צאת ג'

לילה לדין ציאת השמש לתרומה, דנראה דיסוד דין וצא השמש, אין זה פרשה לעצמה דל"ס כלל לדין יום ולילה, אלא צודאי דזה שיך ממש לדין יום ולילה, וזה מתבאר מאד דלר' יוסי דכל שם ודין לילה זה צאת הכוכבים, ממילא מצואר דתחילת ציאת גוף השמש עצמה, ל"ס כלל לשם לילה דיום גמור הוא, ואין בזה שום גמר וכלות היום בדין יום דתורה [ועמ"ש להלן אות יו], ורק עם תחילת צאת הכוכבים צב' כוכבים כבר חשיב ודאי וצא השמש, ועדיין ספק יום עד ג' כוכבים דודאי חשיב צ"ה גמורה לדין לילה, ולר' יהודה לא תלוי שם לילה צאה"כ, אלא בציאת האור לבד, ובהכסף כו' הו' ודאי לילה אף לפני צ"ה, דכבר נשקע אורה מלהאדים, כדצאר רבנו הגר"א ז"ל, וממילא מצואר דציאת עגולת השמש עצמה דזה התחלת ציאת האור, צודאי דזה כבר וצא השמש, ואכתי בספק יום עד ציאת האור דהכסף כו' דאז כבר ודאי לילה, והדברים מאירים בעה"י.

והנראה דה"נ מתבאר דברייתא דריש ברכות, דחכ"א משעה שהכהנים כו' סימן לדבר צאה"כ וכו', וכן לדבר שנאמר כו' עד צאת הכוכבים ואומר כו', ובגמ' שם מאי ואומר, וכו"ת מצי ערצא שימשא לילה כו' ת"ש והיה לנו הלילה כו' ע"ש, ובצאור הגר"א שם דהיינו כר' יוסי דלילה צ"ה, ופשוטות הברייתא צודאי דקאי גם לזמן דאכילת תרומה, ונראה דאף להמצואר בתוד"ה א"כ, דנקט לשון זכר לדבר לענין ק"ש, מ"מ צודאי דהברייתא כפשוטה גם לתרומה, וגם הא דאמרו וכו"ת מצי ערצא שימשא לילה, פשוט דגם לר' יוסי אין הנדון על ההרף עין, אלא הכוונה לתחילת ציאת גוף השמש [דלר' יהודה כבר טהור לתרומה], והרי דמוכיחה הברייתא דקאי כר' יוסי מדין לילה גם לשעה שהכהנים אוכלים בתרומה, ומצואר כדאמרן דדין דינא ומישך שיך דין ציאת השמש דתרומה לדין לילה דכה"ת וכמש"נ בס"ד, ונראה דכן מתבאר בדברי הירושלמי ריש ברכות, ומוצא צראשונים שם ובשנו"א וצאור הגר"א יו"ד רסב, דא"ר בא, כתיב השמש יצא על הארץ, וכתיב וצא השמש

פ"ב דעת הנה"ג, דמנח נר חנוכה משתשקע החמה, היינו אף אי נקטינן דכוכב אחד יום, או כרב יוסף דקודם שהכסיף הוא יום, מ"מ שפיר נקבע זמן דשקיעת החמה, ועמש"כ להלן בסוף דברינו נעה"י דעת רבנו הגר"א ז"ל בזה].

וצ"ע בדברי רבנו הגר"א צנאורו או"ח רס"א, דמצא דלר' יהודה הוא לילה

בהכסיף העליון והשוה לתחתון, ול"ז ל"ה לשם לילה, וביה"ש דר' יוסי זה תיכף אחר ביה"ש

דר' יהודה, והיינו אחר שהכסיף דאז מתחיל ל"ה, ול"ע לפ"ז נהמשך דברי הגר"א שם,

דמצא הא דנריך לשיעור דהכסיף ולא אמרו צנאה"כ, לפי שנריך בקיאות גדולה לידע ג'

כוכבים לבד והיו בינונים, וכן אבי דהוי דאז וכו', וכ"ה צנאור הגר"א יו"ד סי' רסב ע"ש,

ול"ע דהרי בזה הפלוגמא וההבדל בין ר' יהודה לר"י, דלר' יהודה מיד בהכסיף הוא לילה ודאי,

ולר"י נריך ג' כוכבים, ונראה דלמה דמצא הגר"א, דל"ה מתחיל תיכף אחר דהכסיף כו',

א"כ שפיר שייך לומר גם בזמן לילה ודאי לר' יהודה, דהיינו תחילת צנאה"כ, ולר"י תיכף אח"כ

עם ג' כוכבים, וגם דלסברת הגר"א וגו', לא מצינו צנא' לקצוע הלכתא בין זמן דהכסיף סוף

ביה"ש דר' יהודה ללילה דר' יוסי, והמו' והרא"ש צארו משום כך דיש קנא הפסק זמן

בין סוף ביה"ש דר' יהודה לביה"ש דר"י, אבל לסברת רבנו הגר"א ביה"ש דר' יוסי זה תיכף

אחר גמר ביה"ש דר"י, וא"כ שייך לקצוע סימן דכוכבים גם לר' יהודה, וגם אבי דהוי דאז,

הו"ל להסתכל בכוכבים, וזה דמצא הגר"א דלפי נריך בקיאות גדולה לג' כוכבים בינונים נחמו

לסימן דהכסיף [וצנאות אליהו שבת פ"ב מצא דרך אחרת, דודאי הסימן הוא כוכבים, וקודם

משתשקע כו' זה כוכבים הנראים ביום דלאו כלום הוא, והכסיף העליון כו' לילה אפי' אין

כוכבים כלל, ומשתשקע עד הכסיף התחתון כו' כוכב א' יום ב' ביה"ש ג' לילה ע"ש, ומסתמא

אין זה מוסמך כ"כ נגד דברי הגר"א צנאורו להשו"ע שזה ע"כ כתי"ק זיע"א, וגם אין

הדברים מצוררים כ"כ].

כוכבים, וכאמור דאין ע"כ הלילה ממש קוצע זמן שכינה, אלא ביאת השמש קוצע זמן דונשכך, וזה

ב' כוכבים בלבד, ומדוקדק ג"כ לשון הברייתא משעה שהכהנים כו' סימן לדבר ל"ה, ולכאורה

איפכא הו"ל למימר, משעת ל"ה דזה עיקר הזמן וסיל"ד משעה שהכהנים כו', ולהאמור מצא

מאד, וכדברי הגר"א דכאן נכתב הזמן צמורה, וביחוד להאמור דעיקר זמנה משעה שהכהנים

כו', ומ"מ שפיר מקשינן צנא' דליחיי ל"ה, דהיינו ג' כוכבים כדין לילה, דל"ש לקצוע הלכה

משום זמן כהרף עין [והגר"א הגיה משו"ה הגמ' בשבת לה:] וכש"נ לעיל, ונראה דגם לסברת

כל הראשונים, דפשיטא להו דוצא השמש זה דין לילה, ג"כ י"ל דדין הטהרה דוצא השמש, זה

כלות היום ולא תחילת היום הצא, וה"נ בזמן ק"ש דערצין, דזה יסוד דינו בתחילת חיוצו צנא' היום

וזה ממילא תחילת הלילה, אבל אין זה דמנחתא רק בלילה, ומה"ט יוצאין מדאורייתא גם אחרי

עה"ש, דאכתי זמן שכינה ומישך שייך ללילה לק"ש וכש"נ צאזא א' צנ"ד.

ונראה לדעת הגר"א ז"ל, דה"נ לסברת רב יוסף צשמעמא דביה"ש, דלר' יהודה

משתשקע החמה כ"ז שפני מזרח מאדימין יום, ורק בהכסיף התחתון כו' ביה"ש, דלפ"ז וצא

השמש וטהר לתרומה, לא מהני בזה שקיעת החמה, דאכתי יום גמור ולא חשיב ביה"ש,

וכאמור דזה כל שם ומהות בין השמשות, ביאת השמש דמטהר לתרומה, ומאז ספק לילה עד

הכסיף כו', ותחילת השקיעה לרב יוסף לאו מידי היא כמו לר' יוסי, וכהנים טובלין כו', ורק

בהכסיף התחתון חשיב וצא השמש [כמו לר' יוסי דביאת שמשו בסוף ג' רבעי מיל], וטהור

לתרומה, וזה תחילת ביה"ש ידיה [וכן מה דמוצא צנא' מעשה רב משמיה דרבנו הגר"ח

מוולאזין זיע"א, דנקטינן דכוכב אחד יום גם לאחר השקיעה, בשיעור עישור שעה, וזה גם

זמן הנך לפני יציאת גוף השמש ע"ש, לכאז' היינו דלהלכה קי"ל רק סימן דכוכבים, וממילא

מסתמא נמי דשקיעת השמש עצמה לאו מידי הוא, ובמק"א הצאנו לדברי הרשב"א והר"ן שבת

זה נמי דין יום ולילה נודא ודאי לא נהירא דמהני מה דבא השמש ואח"כ טבל באותו יום, דאיכא גס ציאת השמש וגם טבילה, דלא נהיר כלל דמהני טבילתו אחר כלות זמן טהרתו, והיינו דדין וצא השמש וטהר נחמדש דל"ז שיעבור היום לגמרי להטהר לחרומה, ואלא דקני ציאת השמש, אבל אחי אף לאחר ציאת השמש, כל עוד יום גמור הוא לכל דיני הטהרה, שפיר מהני טבילתו להטהר מיד אחר טבילתו, דנמשך טהרת ציאת השמש, ואו דעכ"פ צקוף כלות היום עם תחילת הלילה ודאי מהני טהרתו, כיון דעבר עליו היום אחר טבילתו, צאופן דגם לאחר ציאת השמש, אחי תליא צספיקא דציה"ש, דאס עדיין יום הוא, שפיר מהני טבילתו להטהר לאחר"כ ועכ"פ צקוף היום, ורק לאחר ציאת השמש כבר צספק לילה, ומצואר שאלת הגמ' אילימא לר' יהודה צספיקא היא, דרק משום צפק לילה כבר לא מהני טבילתו וכש"נ וי"ל דנ"מ צהא דשם צפק עלה לענין ס"ס וכיו"צ ואכמ"ל, וכמו כן נראה לע"ד להצד דציאת אורו, וכצאור רצנו ז"ל דהיינו עד גמר ציאת כל האור, די"ל לאידך גיסא, דלא מהני טבילה בזמן דכבר ודאי לילה, ומו יצא עליו גמר ציאת אורו, הואיל וזה ציאת אור השמש דיום הקודם, והוא כבר טבל בזמן לילה, ואלא דלריך טבילה צעוד יום, ואך נטהר רק צצוא השמש צגמר ציאת כל אורו.

ואם כנים אנו צזה, ירווח לן ליטנא דקראי טוצא דוטמא עד הערב, וכן צפרשה דידן וטמאה עד הערב וגו' וצא השמש וכנ"ל, ולהאמור אה"נ דקיים צזה וטמא עד הערב, וכן יונא לן שמעתא דיצמות עה. במים יוצא וטמא עד הערב למה לי, ופירש"י חפ"ל מוצא השמש וטהר, ועמד צזה צעמו"א שם, דלהגר"א אינס שוים צשיעוריהם, דהא ערב לילה ממש, וגם לפי האמת דעד הערב לנגיעה אחיא, לא שמעינן צשום דוכחא לחלק צין נגיעה לאחילה ע"ש, ולמה דאמרן שפיר י"ל דקראי דוטמאה עד הערב וגו' וצא השמש וגו' מגלה לן לכל כי האי ערב, וגם דמישך שייכי וכאמור, ומיהו מאידך י"ל דשפיר מצואר לדברי הגר"א, דהמורה קצעה וצא השמש, דהיינו דאס

בבאור—שיטת הגר"א, ביסוד דין טהרת ביאת השמש לחרומה, וגדר ביאת השמש בשאר דיני התורה

— מז —

ויש—להתבונן בדברי הגר"א, דכל קדר ויקרא [צסדרי שמיני מנורע אחרין] מלא צלשון המורה וטמא עד הערב וטהר, וגם צפרשה דידן לשון הכתוב וטמאה עד הערב וגו' וצא השמש וגו', והיאך ניקום ונימא צכל המקראות דלשון ערב אין זה דין ערב ולילה דכה"ת, משום דמצינו פ"א וצא השמש, ומיהו גס לפי' התו' והראשונים מצואר, דשאלת הגמ' ואימא ציאת אורו, או ציאת שמשו לגי' הגאונים, היינו נמי דאין זה דין לילה דכה"ת וכמש"נ צס"ד [וכן צצרת רצ האי צדברי ר' אליעזר וכנ"ל], וצע"כ דוצא השמש מגלה לן על כל המקראות, וה"נ צצרת רצנו הגר"א להאמת, דוצא השמש מגלה על כל המקראות דזהו דין ערב צזה, ומדוקדק הא דשנו חכמים צלשון המשנה העריצ שמשו, דהיינו ערב דעריצת שמשו, וזה לר' יהודה לטעמיה ולר"י לטעמיה, וציותר מצואר דעת רצנו הגר"א, עפ"מ דיצואר לפנינו צעה"י.

וקשיא לן טוצא צדברי רצנו הגר"א, מהגמ' שבת לה. ציה"ש דר' יהודה כהנים טובלין צו, אילימא לר' יהודה צספיקא הוא, וכפירש"י דשמא טבלו צלילה, וכן צהמשך הגמ' שם, והלכה כר"י לענין חרומה אילימא לטבילה צספיקא היא, ולצצרת רצנו הגר"א, הרי אין זה צספיקא לטבילה, אלא ודאי דלא מהני טבילה, דכבר צא השמש ועבר זמנו [והלום ראיתי דעמד צזה הגאון צעל עמודי אור ולא העלה ארוכה], וי"ל להגר"א דכוונת הגמ' דספיקא דציה"ש הוא, וממילא צודאי לא מהני טבילתו, אבל צעניי דזה דחוק טוצא, וי"ע צזה.

והגר"א צעניי די"ל צצרת רצנו הגר"א [ומסתפינא דלא מצאנו רמו לזה צדברי הגר"א], דאף לדאנהיר לנו רצנו, דמיד עם ציאת השמש טהור צודאי לחרומה, אחי מהני